

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Právní úprava uprchlictví v ČSR do roku 1939

Jakub Hablovič

Plzeň 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V ..... dne .....

.....
Jakub Hablovič

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Vilému Knollovi Ph.D. za pomoc, podporu a cenné rady, které mi při psaní této práce trpělivě poskytoval. Jeho vedení mi bylo velkým přínosem a umožnilo mi růst nejen po odborné stránce. Dále mu děkuji, za možnost být členem jeho týmu při řešení projektů, tato příležitost mě mnohému naučila a dala mi cenné zkušenosti, které byly klíčové pro zpracování této práce a budou mi pomáhat v budoucí práci.

Obsah

Úvod.....	3
Metodologie.....	5
1 Pojem uprchlík	6
2 Uprchlíctví v Československu v letech 1918-1937.....	9
2.1 Postoj ČSR k uprchlíkům	9
2.2 Pravidla pro uprchlíky	11
3 Zákon o pobytu cizinců a další legislativa	14
4 Uprchlíctví v Československu v roce 1938.....	19
4.1 Anšlus Rakouska a sudetská krize.....	19
4.2 Konference v Evianu	20
4.3 První odchody.....	22
5 Mnichov a postup Němců.....	25
6 Uprchlíci ve Druhé republice	30
6.1 Ústav pro péči o uprchlíky.....	32
6.1.1 Struktura Ústavu.....	33
6.1.2 Služby Ústavu.....	34
6.1.3 Základní předpis	36
7 Legislativa Druhé republiky	38
7.1 Škoda a její náhrada.....	42
8 Vznik Protektorátu Čechy a Morava a uprchlictví	46
9 Ti, kteří zůstali.....	48
10 Statistiky	50
10.1 Důvody přestěhování	50
10.2 Finanční náklady	50

Obsah

Závěr.....	52
Resumé.....	54
Prameny a literatura.....	55

Úvod

Právní úprava uprchlictví v ČSR do roku 1939 je tématem, které jsem si pro svou diplomovou práci zvolil z několika důvodů. Hlavním důvodem je odraz těžkého osudu československého státu a jeho občanů pod tlakem nacistického Německa vrcholícího mnichovskou krizí v září 1938 a okupací Československa 15. března 1939. Zpracování právních otázek uprchlictví vnímám jako příspěvek k pochopení dějin československé, respektive české státnosti při tak patřičném zohlednění dopadů „velké politiky“ a právních norem na individuální lidské osudy.

Pojem uprchlík se neobjevuje v československé legislativě až do roku 1938, ale je součástí platného práva v mezinárodním kontextu po celou dobu trvání republiky. V předcházejícím období byl uprchlíkům přidělován status cizinců dle zákona č. 52 ze dne 28. března 1935 o pobytu cizinců, což však bylo nedostačující. Přesná definice pojmu uprchlík se v kontextu s politickým vývojem objevuje teprve v jednacím řádu Ústavu pro péči o uprchlíky na konci roku 1938.

Osou tématu i této práce jsou pochopitelně události roku 1938 a jejich projevy v právu, které společně s proměnou otázky uprchlictví poskytují možnost hlubšího pochopení problematiky. Zatímco před událostmi roku 1938 je uprchlictví pouze otázkou mezinárodní, po nich se z ní stává otázka vnitrostátní, která posléze eskaluje odstoupením části území Československa a dostává nový ráz.

Překvapivým zjištěním pro mě pak bylo pokračování otázky uprchlictví v Druhé republice, kde se nejednalo pouze o prosté zažehnutí nastalé situace, ale o komplexní řešení, které významnou měrou zasáhlo i do tehdejšího právního řádu.

Závěr mojí práce pak rámuje vznik Protektorátu Čechy a Morava. Otázka uprchlictví se v tomto čase opět dostává do jiné pozice. Nelze ji přirovnávat k období roku 1938, ale ani k období předcházejícím. Lidé, kteří odcházeli z odtrženého pohraničí do Protektorátu, sice formálně přecházeli jakousi státní hranici, ale celé území bylo pod nadvládou Německa. Dalo by se říci, že už v tomto ohledu není kam utíkat.

Na úplný závěr pak přidávám jeden ekonomický pohled na problematiku uprchlictví, který je tématu celé práce vzdálen, ale vzhledem ke kontextu je vhodným ohlédnutí za celou problematikou.

Nejvíce si cením zpracování kapitoly Škoda a její náhrada, kdy samotná existence náhrady škody byla pro mě novým překvapivým zjištěním.

Metodologie

Pro zpracování tématu jsem zvolil metodu chronologické narace opřené o právní komentář příslušné legislativy. V jednotlivých sledovaných obdobích popisují tematické okruhy jako je Konference v Evianu, Ústav pro péči o uprchlíky, Škoda a její náhrada.

Stěžejním pramenem mé práce je sociologická studie sekretáře generálního ředitelství Ústavu pro péči o uprchlíky publikovaná v roce 1945. Tento autor byl již v roce 1939 pověřen zpracováním statistických a jiných dat pro úřední účely, ze kterých vycházel při prvním rukopisu této studie. V roce 1941 byl rukopis cenzurou zabaven a sám Šíma byl vyšetřován a při výslechu nucen vysvětlovat cíle a pohnutky, které se k této studii váží. Po zklidnění situace byl pověřen doplněním studie o další údaje z let 1940 – 1944.¹ Tato studie dokumentárně zachycuje zejména sociální, hospodářská a jiná data spojená s otázkou uprchlictví, a dále pak pojednává o péči a poměrech uprchlíků. Studie též obsahuje velké množství příloh, mezi nimiž najdeme dobové formuláře, grafy a úřední práce dalších zaměstnanců Ústavu, které jsou pramenem více než zajímavých informací.

Zdrojem příslušné legislativy byla sbírka zákonů, respektive její tištěné exempláře deponované ve Filozofické a právnické knihovně, odborném pracovišti Univerzitní knihovny Západočeské univerzity v Plzni.

Tato práce vychází z mého působení v projektovém týmu projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejích důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, jejíž hlavním řešitelem je JUDr. Vilém Knoll, Ph.D. Při skládání historického obrazu pak vycházím z práce odvedené na tomto projektu a relevantní literatury. Internetové zdroje využívám v nezbytné míře, především pak Společnou česko-slovenskou digitální parlamentní knihovnu.

---

¹ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 5-6

1 Pojem uprchlík

Uprchlík jako základ slova uprchlictví je v soudobé společnosti ač méně používaným, tak obvyklým pojmem, jehož význam je obecně znám a z jehož definicí nejsou spojeny potíže. V sociologickém slova smyslu je uprchlíkem každý, kdo nuceně opustil svůj domov a hledá útočiště na jiném místě, přičemž důvody, které ho k takovému jednání vedly, nejsou podstatné.²

Pro účely pochopení právních aspektů otázky uprchlictví a uprchlíků je ovšem třeba pojem uprchlík definovat jazykem právním, aby v případě, jak je to v právu obvyklé, nemohlo dojít výkladem tohoto pojmu k nejasnosti, kdo do něj spadá a jakou množinu lidí vlastně obsahuje. V právním pojetí tohoto pojmu rozumíme uprchlíkem osobu, která má oprávněné obavy z pronásledování, jehož příčina plyne z národnostní, náboženské, rasové či jiné podobné příslušnosti k určité skupině, nebo z politických postojů, které ji vedou k rozhodnutí opustit území své země.³

Z jiného úhlu pohledu se dá říci, že uprchlíkem je ten, kdo se nalézá na území státu, ve kterém požádal o přiznání statusu uprchlíka.⁴

V běžném jazyce je často pojem uprchlík zaměňován s pojmem azylant. Rozdílnost těchto pojmů vychází z jednoduché premisy toho, že azylantovi musí být udělen azyl a uprchlík musí naplnit všechny znaky výše uvedené definice.⁵

Výše zmiňované definice pojmů jsou však výsledkem poválečných snah konstituovat další generace lidských práv, která se mimo jiné také dotýkají problematiky uprchlictví. Jedním příkladem za všechny je Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951, která se stala základním kamenem

---

² MACALISTER-SMITH, Peter. *Encyclopedia of public international law. Volume four, Q - Z, Quirin, ex parte to Zones of peace*. Amsterdam: Elsevier Science, 2000. s. 72

³ POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. xxii, s. 66-69

⁴ Blíže viz *asylum case Colombia v. Peru*, rozsudek MSD z 20. listopadu 1950

⁵ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodně právní úprava postavení uprchlíků*. *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva* 1991, roč. 130, č. 4. [online]. [cit. 2014-02-01]. Dostupné na WWW: <http://casopispravnik.juristic.cz/e2/clanek/prstati/494836/index.html>.

v řešení otázky uprchlictví na půdě mezinárodního práva a toto postavení si udržuje dodnes.

Pojem uprchlík měl však v první polovině 20. století nikoliv jiný, ale částečně odlišný význam, a to vždy se zřetelem na politický vývoj.

Mezinárodní právo tehdejší doby vycházelo z definice, kterou zakotvovala Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků z roku 1933, která v části definice tohoto pojmu odkazuje na starší mezinárodní dokumenty z let 1926 a 1928, které upravovaly problematiku uprchlictví spojenou s migrací obyvatel v souvislosti s Velkou říjnovou socialistickou revolucí v Rusku, jenž definovala uprchlíka jako každou osobu ruského původu, která nepožívala ochrany vlády SSSR a nenabyla jakoukoli jinou příslušnost.⁶

Dalším významným dokumentem pro definici pojmu uprchlík byla Úmluva o postavení uprchlíků pocházejících z Německa, která upravovala problematiku především uprchlíků židovského původu z Německa. Tato dohoda byla ještě roku 1939 dodatkovým protokolem rozšířena na sudetské a rakouské uprchlíky.⁷

Československý právní řád až do roku 1938 pojem uprchlík nepoužíval. V tehdejší pojetí byl těmto osobám dáván statut cizinců dle zákona č. 52 ze dne 28. března 1935 o pobytu cizinců, což však bylo nedostačující.

Situace se však mění a potřeba přesné definice pojmu uprchlík se v kontextu s politickým vývojem roku 1938 stává nezbytnou. Proto byl tento pojem definován v jednacím řádu Ústavu pro péči o uprchlíky, který konkrétně v §19 říká:

„a) kdo není československým státním občanem a bydlí nebo se přistěhuje odkudkoliv na území země České a Moravskoslezské proto, že se cítil ohrožen hospodářským nebo politickým útlakem ve svém domovském státě;

b) kdo opustil po 20. květnu 1938 nebo opustí území, postoupené Německu, Polsku nebo Maďarsku a měl v den 20. května 1938 československou

---

⁶ JÍLEK, Dalibor. *Odpověď mezinárodního práva na hromadné uprchlictví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 17

⁷ ČEPELKA, Čestmír et al. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta v nakl. IFEC, 2006. s. 20-22

státní příslušnost, ať již příslušel domovským právem do území postoupeného nebo nynějšího území Československého státu“.⁸

Dne 7. dubna 1939 byla výnosem R 200-7/4 tato definice ještě rozšířena i na uprchlíky, kteří opustili svůj domov v souvislosti s odtržením Slovenska. Ani takto doplněná definice však nestačila pro potřeby všech uprchlíků tohoto období.⁹

---

⁸ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 11

⁹ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 12

2 Uprchlíctví v Československu v letech 1918-1937

2.1 Postoj ČSR k uprchlíkům

Československo se na přelomu 20. a 30. let 20. století nacházelo v situaci, kdy ekonomická recese sílila a hojnost „Zlatých 20. let“ byla nenávratně pryč. Nejenom tento fakt ještě více ztěžoval řešení otázky uprchlíví. V tomto období končí velká uprchlická vlna vyvolaná Velkou říjnovou socialistickou revolucí v Rusku, která zasáhla téměř celou Evropu, a její hrozivé dopady byly ve společnosti ještě stále živé. A zároveň začíná nová vlna. Vlna uprchlíví před nacismem. Československo mělo v tomto období spíše kladný vztah k uprchlíkům. Jelikož bylo Československo stabilním demokratickým státem, který se hlásí k tradici demokracie a lidských práv a k tradicím, na kterých bylo založeno, nemohlo tomu býti ani jinak. Otázka uprchlíví však ve společnosti obecně takto vnímána nebyla a všeobecný konsens k této problematice nebyl k nalezení ani na úrovni politické, správní, ale ani legislativní. Tento fakt byl ještě více zřetelný proto, že byl prezentován na úrovni parlamentních debat.¹⁰

Politická názorová roztržičnost v otázce uprchlíví byla ještě komplikovanější v tom, že uprchlíci nebyli bráni jako jednotný fenomén, ale dělili se na uprchlíky vlny doznívající, tedy převážně ruské uprchlíky, a na uprchlíky před nacismem, viz výše. Politické strany orientované v politickém spektru na levici se velmi ostře vyhranily proti ruským uprchlíkům. „Československé dělnictvo má již dosti těch stálých rejdů ruských bělogvardějců a má již dost také toho, jak čl. buržoasie a její vládní sluhové se hýčkají s emigranty, jež zbaveni říjnovou revolucí výsady příživnického blahobytného života, utekli z Ruska a po krachu všech intervenčních nájezdů proti sovětské moci, žijí nyní v kapitalistických státech, aby krmení na cizí útraty, zasvětili v lenosti a zkaženosti svůj život nejlítější zlobě a nejzákeřnějšímu nepřátelství proti sovětské vlasti dělníků a rolníků. ... Důležitou však je politická stránka otázky ruských emigrantů. Československá buržoasie nejen že ruské emigranty živí, nýbrž

---

¹⁰ Výše zmíněná fakta vyvozují ze studia několika desítek stejnoprotokolů parlamentních debat, které se uskutečnily na půdě parlamentu v letech 1929-1935. Některé dále cituji jako podklad těchto tvrzení.

umožňuje jim také vojenskou organizaci a vojenský výcvik, poněvadž jich chce použití pro kontrarevoluční služby a poněvadž jim chce umožnit vyzbrojení k válce proti Sovětskému svazu.“¹¹ Takto se vyjádřil komunistický poslanec Josef Novotný na půdě poslanecké sněmovny. Z politických stran orientovaných v politickém spektru na pravici se ozývaly hlasy proti uprchlíkům před nacismem. Z jejich pohledu byli vnímáni jako ekonomická zátěž a konkurence, která byla dle nich zvláště v souvislosti s ekonomickou recesí příliš zatěžující. Obzvláště pak nejostřeji byli odmítáni uprchlíci židovského původu. Vcelku pochopitelně velký odpor k uprchlíkům před nacismem zaujaly Sudetoněmecké strany, které v nich spatřovaly nástroj antifašistického boje a vykreslovaly je jako překážku ve sbližování Čechů a Němců. „Hlavní překážkou ovšem nebo lépe řečeno hlavní příčinou toho je, že duchovními prostředníky mezi sudetskými Němci a českým národem nejsou lidé z naší země, ale emigranti, kteří nespátřují svůj úkol ve spojování, nýbrž ve vyvolávání rozporů.“¹² Na druhou stranu podporu uprchlíkům před nacismem vyjadřovala sociální demokracie a velké osobnosti tehdejší společnosti, například Karel Čapek, F. X. Šalda a jiní. Ale i přes různé projevy, názory a přesvědčení celé politické spektrum otázku azylu uprchlíků v Československu neodmítalo.¹³ „Popřáváme u nás rádi pohostinství politické emigraci kteréhokoliv státu, chceme popřáti asyly tomu, kdo z politických příčin nemůže zůstat doma - vždyť sami příslušníci našeho národa, jak nás historie učí, požívali asyly v jiných státech - ale musíme zcela rozhodně žádati, aby ti, kdož pohostinství našeho požívají, v žádném případě nevměšovali se do vnitřních našich záležitostí (Potlesk.) a aby také v žádném případě nezasahovali do ciziny způsobem, který by mohl poškodit interesy republiky Československé.“¹⁴

---

¹¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 167. schůze. 4. února 1932 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/167schuz/s167006.htm>

¹² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 69. schůze. 2. prosince 1936 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/069schuz/s069018.htm>

¹³ ČAPKOVÁ, Kateřina; FRANKL Michal. *Nejisté útočiště*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. s. 40-50

¹⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 6. schůze. 26. června 1935 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/006schuz/s006008.htm>

Nedostatek politického konsensu, a tím pádem absence rázného řešení problematiky uprchlictví, však dávaly prostor pro hlasy, které nabízely extrémní řešení bez širšího pohledu na úskalí dané problematiky.

2.2 Pravidla pro uprchlíky

Právo azylu a statut uprchlíka nebyly v československém právním řádu dosud zakotveny a nebyla ani známa úprava, která by těmto institutům byla příbuzná nebo umožňovala v této problematice použít analogii. Pokud jsou tyto instituty využívány, jsou pouze odkazem na mezinárodní právo nebo na právo obyčejové, ve kterých jsou známy. Nedostatek vnitrostátní úpravy této problematiky se ukázal jako problematický v období před nástupem nacistů v Německu k moci a zvláště po něm, kdy do Československa míří velké množství uprchlíků před nacismem. Československo se celkem logicky stává cílem pro mnohé německé uprchlíky, jelikož je geograficky blízkým sousedem a jeho hranice je převážně hornatá a zalesněná, což je vhodné prostředí pro nenápadný legální a ulehčený nelegální přechod hranic. Dále pak se v Československu nachází značná německá menšina a to ze všech vrstev společnosti, která pomáhá svým krajanům překonat bariéry. V tomto období proslul tzv. „kavárenský život“, kdy se do Prahy přesouvá část německé intelektuální obce a obohacuje tak kulturní a společenský život. Toho času se v Praze nachází například spisovatel Thomas Mann a další významné osobnosti.

Také právní prostředí bylo pro uprchlíky z Německa vhodné, neboť Československo i přes ostrá vyjádření v tisku, a i přes některé plamenné projevy na půdě parlamentu, viz výše, bylo přílivu uprchlíků nakloněno. Bezvízový styk s Německem jim umožňoval v drtivé většině bezproblémový přístup a pobyt v zemi.¹⁵

Se vzrůstající intenzitou této uprchlické vlny se však tento věcný stav a nedostatečná legislativa začínají stávat znepokojující a potřeba regulace nutností. Problematika rozdílného postupu vůči uprchlíkům se jako první projevila při problému přechodu hranic lidmi, kteří neměli cestovní doklady, anebo se

---

¹⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina; FRANKL Michal. *Nejisté útočiště*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. s. 40-49

prokazovali doklady nesprávnými. Jednotliví lokální úředníci v některých případech v tomto problém nespatořovali a uprchlíkům nekladli žádná omezení. Naopak jindy zase se tento problém stal důvodem pro opětovnou deportaci uprchlíka na hranici, odkud přišel. I když toto se dělo spíše ve výjimečných případech.

„Podle stížnosti židovského pomocného výboru například okresní hejtman ve Frýdlantu bezdůvodně vypověděl několik Židů vyhnaných násilně přes německou hranici do Československa a dal je dopravit zpět na německou hranici.“¹⁶

Z tohoto důvodu vydalo ministerstvo vnitra dne 13. června 1933 nařízení, které mělo za úkol sjednotit problematiku přístupu k uprchlíkům z Německa. Výsledkem tohoto nařízení byl jednotný a velmi tolerantní přístup k uprchlíkům z Německa, který zabezpečoval volný přechod a zdržování na území republiky všem německým uprchlíkům pouze s výjimkou lidí, u kterých byl předpoklad, že budou páchat trestnou činnost a jiné sociálně patologické jevy. Problémem dle tohoto přístupu nebyla ani absence cestovních dokladů. V tomto případě však museli požádat o povolení k pobytu.

Na druhou stranu bylo však až na výjimečné případy, které měly pro hospodářství Československa významný vliv, striktně zakázáno uprchlíky zaměstnávat.¹⁷

Ještě více tolerance přinášelo nové nařízení ministerstva vnitra vydané v říjnu 1934, které stanovilo, že ani vypovězení uprchlíci znovu zadrženi na území Československa nemají být deportováni zpět do Německa.¹⁸

Tato sjednocující pravidla vnesla do problematiky uprchlictví jistý řád a stabilitu a dá se říci, že dávala uprchlíkům jistotu, kterou dříve neměli. Avšak tato řešení neměla z pohledu práva dostatečnou právní sílu, jelikož byla stále na úrovni podzákoných právních předpisů, které pro změnu nepotřebovaly všeobecný

---

¹⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina; FRANKL Michal. *Nejisté útočiště*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. s. 53-54

¹⁷ Blíže viz kapitola „Zákon o pobytu cizinců a další legislativa“

¹⁸ ČAPKOVÁ, Kateřina; FRANKL Michal. *Nejisté útočiště*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. s. 62

politický konsens, a tak například změna politické garnitury vlivem voleb se mohla kdykoliv měnit.

Toto si uvědomovali i někteří zástupci na půdě parlamentu, proto již v roce 1934 můžeme nalézt první hlasy volající po zákonné úpravě uprchlictví a práva azylu v Československu. Jedním z hlasů byl návrh členů parlamentu kolem Šaldy, který inicioval vznik návrhu zákona, který měl dávat politickým emigrantům podobná práva jako občanům Československa a také měl zamezit vyhošťování těchto lidí do zemí, které díky svému politickému přesvědčení opustili. Tento návrh však nedosáhl potřebné míry realizace na to, aby mohl být přednesen na půdě parlamentu.¹⁹

Šaldův komitét však ve své snaze pomoci uprchlíkům nepostupoval pouze na půdě poslanecké sněmovny svojí politickou vůlí a slovy. Jeho snažení šlo ještě mnohem dále, až k reálné pomoci. Komitét zajistil koupi zámku ve Mšeci na Rakovnicku od Státních lesů a upravil jej k bydlení. Tento objekt měl kapacitu asi 100 osob a první uprchlíci ho využívali již v dubnu 1934.²⁰ Tato a jiné formy pomoci dávají jasný obrázek o tom, že problematika uprchlictví byla vážnou záležitostí a ne všechna srdce k tomuto problému byla lhostejná.²¹

Až roku 1935 byla nalezena potřebná politická vůle pro plnohodnotnou úpravu uprchlické otázky. Dne 28. března 1935 byl vydán Zákon o pobytu cizinců, který spolu se Zákonem o hlášení pobytu z 28. března 1935 se stal, dá se říci, základním předpisem pro uprchlíky na území Československa.

---

¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 218-219

²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. s. 219

²¹ Jako další, kdo o uprchlíky pečoval, byla například Liga pro lidská práva.

3 Zákon o pobytu cizinců a další legislativa

Dne 28. března 1935 byl parlamentem schválen Zákon o pobytu cizinců. Podoba a struktura tohoto zákona přesně vyjadřovala míru politického konsensu k otázce uprchlictví. Zákon se vyznačoval vysokou mírou obecnosti co do označení toho, jaké osoby do jeho působnosti spadají a jaká konkrétní pomoc jim bude poskytována. Neznal pojem azyl, ani podobný institut a hlouběji neřešil ekonomické a administrativní otázky spojené s uprchlíky. Tato fakta však vyplývala z nejednotnosti a různosti politických názorů na uprchlíky jako celek. Absence některých konkrétních řešení této problematiky se stala ještě více problematickou s narůstajícím počtem osob, které do Československa přicházely.

Ještě v rámci schvalovacího procesu byla snaha toto změnit. Například poslanec Krehan se tímto svým agitačním projevem snažil do znění zákona protlačit odstavec, který by uprchlíkům před fašismem zajišťoval ještě jistější postavení, než počítal návrh zákona. „Proto navrhuje, aby návrh byl v §u 1 doplněn tímto odst. 6: "Je-li žadatelem cizinec, který se vystěhoval pro svůj boj s fašistickým režimem nebo pro své protifašistické smýšlení vůbec, jest úřad povinen příznivě vyřídit žádost o povolení pobytu. Povolení pobytu takových cizinců není časově omezeno. Není-li takovému cizinci možno splnit požadavky vytčené v tomto zákoně, jest úřad povinen prominouti mu splnění těchto požadavků. Legitimování takového cizince provádějí spolky za tím účelem založené, jejichž stanovy jest úřad povinen schváliti. Takový cizinec nesmí býti vypověděn ani z území Československé republiky, ani z jednotlivých obcí, okresů nebo zemí." Žádáme plného práva asyly a plné podpory pro všechny protifašistické vystěhovalce.“²² Jeho snaha však byla marná a nenašla dostatek politické podpory.

Dle přijatého znění Zákona o pobytu cizinců každý, kdo byl starší 14 let a nemohl prokázat, že je občanem Československé republiky, se považoval za cizince. Pokud se hodlal zdržet na území ČSR delší dobu než dva měsíce, musel podat žádost o povolení k pobytu, a to i v případě, že chce být na území republiky

---

²² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 363. schůze. 14. března 1935 [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/363schuz/s363004.htm>

výdělečně činný. V žádosti o povolení k pobytu bylo nutno uvést účel, místo a dobu pobytu a dále pak vyjmenovat veškeré cizince bez ohledu na věk, kteří mají s žadatelem žít ve společné domácnosti (§ 1). Tento výčet v případě jeho změny byl povinen úřadu oznámit a to ve lhůtě šesti dnů od změny (§ 5). Tato žádost se podávala na okresní úřad a to v obvodě, kde se cizinec hodlal zdržovat. Naproti žádosti bylo žadateli vystaveno povolení, které ho až do doby rozhodnutí o jeho žádosti opravňovalo k pobytu na území republiky (§ 1).

O žádosti rozhodoval zemský úřad a uděloval ho na omezenou dobu, a někdy jen na omezené části státu, přičemž takováto omezení mohla být stanovena i dodatečně. Úspěšným v žádosti o povolení pobytu mohl být jen ten žadatel, který vyhovoval předepsaným náležitostem tohoto zákona, a dále pak nešlo o osobu, jejímž pobytem na území republiky mohlo dojít k ohrožení veřejného klidu a pořádku, bezpečnosti státu nebo jiného důležitého veřejného zájmu a to i hospodářského (§ 2).

V případě, že cizinec po nějaké době přestal vyhovovat zákonným kritériím, viz výše, zemský úřad povolení odňal (§ 3). Pokud se z důvodu odnětí nebo jednoduše zápornému vyřízení povolení o pobytu cizinec ocitl na území republiky bez povolení, musel ji neprodleně opustit. V některých případech zákon dovoľoval určit přiměřenou lhůtu k opuštění (§ 4).

Zákon dále v § 6 dával výjimky, na které se nutnost žádat o povolení nevztahovala. Tyto výjimky a jejich procesní stránku měl v působnosti okresní úřad.²³

Efektivní výkon uprchlické politiky však kromě povolení pobytu potřeboval ještě evidenci cizinců. Proto v textu Zákona, viz výše, byla zakotvena povinnost evidence. Každý cizinec, který měl povinnost žádat o povolení k pobytu, nebo mu byla z této povinnosti udělena výjimka dle § 6 Zákona o pobytu cizinců, viz výše, musel svůj pobyt na území republiky hlásit příslušné

---

²³ Blíže viz § 6 a) před účinností zákona byl vydán průkaz na způsob cestovního pasu podle § 5 zákona ze dne 29. března 1928, č. 55 Sb. z. a n., o cestovních pasech, dokud jim tento průkaz bude řádně obnovován nebo prodlužován, b) před účinností zákona bylo podle § 11, odst. 2 zák. č. 55/1928 Sb. z. a n. dáno povolení k pobytu bez cestovního pasu na území republiky Československé, dokud jim toto povolení bude řádně prodlužováno, c) bylo nebo bude vydáno osvědčení podle § 2, odst. 2 zákona ze dne 13. března 1928, č. 39 Sb. z. a n., o ochraně domácího trhu práce, dokud toto osvědčení nepozbude platnosti.

četnické stanici nebo státnímu policejnímu úřadu. V případě, že změnil místo svého pobytu a nová lokalita spadala do jiného obvodu, musel tuto povinnost splnit znovu, přičemž bylo nutné i odhlášení se z místa předcházejícího. To vše ve lhůtě šesti dnů (§ 7).

V případě, že nastaly závažné důvody a to například důvody v oboru trhu práce, turismu, lázeňství a dalších, mohlo ministerstvo vnitra po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí a případně dalšími ústředními orgány, kterých se dle okolností daný případ týkal, ustanovit vyhláškou řádně vyhlášené ve Sbírce zákonů a nařízení další úlevy a výjimky (§ 12).

K provedení výše uvedeného zákona bylo vydáno Vládní nařízení ze dne 25. června 1935, jímž se prováděl. Tato vyhláška dále rozvíjela některé příliš obecné formulace a technicky specifikovala některé detaily. Například upřesňovala, kterým časovým okamžikem začíná dvouměsíční lhůta, po které byl cizinec nucen žádat o povolení (§ 1). Dále pak Nařízení řešilo naléhavou otázku, co s cizincem, který u sebe neměl žádné doklady. O těchto případech bylo výslovně řečeno v § 2 toto: „Nemůže-li žadatel prokázat svoji totožnost cestovním pasem nebo rovnocenným cestovním průkazem, může okresní (státní policejní) úřad (§ 1, odst. 4 zákona) požadovati, aby k žádosti připojena byla věrná podobenka žadatele; uzná-li toho potřebu, může okresní (státní policejní) úřad v takovémto případě poříditi si otisky prstů. Podobenka, po případě otisky prstů se založí do spisů.“²⁴

Dále pak toto Nařízení stanovilo, že nejdelší časové období, po které bylo cizinci dovoleno setrvat na území republiky, bylo zpravidla 2 roky. Dalším okruhem, kterým se Nařízení podrobně zabývalo, byly procesní lhůty a jejich modifikace.²⁵

Další normou, která výše uvedený zákon prováděla, byla Vyhláška ministerstva vnitra ze dne 3. července 1935 s názvem O úlevě podle § 12 zákona ze dne 28. března 1935, č. 52 Sb. z. a n. o pobytu cizinců. Právě tato Vyhláška realizovala již zmíněné úlevy ze Zákona o pobytu.²⁶

---

²⁴ § 2, 52/1935 Sb. z. a n. Zákon o pobytu cizinců

²⁵ Vládní nařízení č. 143/1935 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 28. března 1935, č. 52 Sb. z. a n., o pobytu cizinců.

²⁶ § 12 Zákona 52/1935 Sb. z. a n., o pobytu cizinců.

Samotný Zákon o pobytu cizinců nabyt účinnosti dne 15. července 1935 a společně s ním také Vládní nařízení č. 143/1935 Sb. z. a n.

Pro ještě vyšší míru možnosti kontroly nad osobami, které se volně pohybovaly na území republiky, byl dne 28. března 1935 ve Sbírce zákonů a nařízení vyhlášen Zákon o hlášení pobytu. O této normě lze říci, že byla vedle výše uvedených zákonů jednou z mála, která dávala státu možnost efektivně evidovat a kontrolovat uprchlíky na území republiky.

Dle tohoto Zákona každý, kdo naplnil podmínky dle § 1 tohoto Zákona²⁷, byl povinen hlásit pobyt osob, které ubytoval. Uvedené ustanovení se týkalo provozovatelů živností pohostinské a výčepnické, jakožto i jiných podobných ubytovatelů. Nezůstává bez zajímavosti, že osoba, která se ubytovala mimo subjekty spadající do definice dle § 2, musela hlásit svůj pobyt sama. Ubytovaným osobám ve smyslu tohoto Zákona dávala norma povinnost sdělit svému ubytovateli úplné a pravdivé informace, které byly pro splnění povinnosti nutné. (§ 3) Pro efektivní vymahatelnost těchto povinností byla státním, policejním, okresním a obecním úřadům dána pravomoc na toto dohlížet. (§ 6)

Norma dále v § 11 uváděla konkrétní sankce za neplnění povinností. Na nesplnění povinnosti bylo nahlíženo jako na přešůpek, který byl trestán pokutou do maximální výše 500 Kčs nebo vězením v maximální délce trvání 8 dnů. V případě, že se přešůpek opakoval, byla možnost udělit pokutu až do výše 5 000 Kčs nebo vězení v nejhorším případě 14 dnů. V případě, že bylo jasné, že je pokuta nevymahatelná, byl vyměřen náhradní trest vězení. V rozhodování o přešůpcích byl příslušný státní policejní úřad a v případě jeho absence okresní úřad. (§ 11)

Ohlas této Normy na půdě parlamentu opět nebyl jednoznačný, ale lze říci, že spíše kladný. O tomto svědčí již to, že i přes relativně velkou politickou roztříštěnost a tím pádem nemožnost prosadit názor, který by se netěšil většímu politickému konsensu, byl přijat. „Zákon o evidenci cizinců, který byl nedávno vyhlášen, zákon o kontrole těch, kteří u nás berou pohostinství, jistě byl na místě, abychom věděli, kdo zde je, jakou činnost vykonává, abychom popřáli místo rádi

---

²⁷ Blíže viz § 1 Zákona 51/1935 Sb. z. a n., o hlášení pobytu.

a ochotně každému pořádnému člověku, ale netrpěli nikoho, kdo je na škodu naší republiky.²⁸

---

²⁸ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 6. schůze. 26. června 1935 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/006schuz/s006008.htm>

4 Uprchlíctví v Československu v roce 1938

4.1 Anšlus Rakouska a sudetská krize

Ochlazení²⁹ mezinárodní atmosféry na sklonku třicátých let a zvyšující se ohrožení Československa poznamenávaly i přístup vůči uprchlíkům.³⁰ Zlomovým předělem byl tzv. anšlus Rakouska, tedy jeho vynucené obsazení nacistickým Německem a připojení k Třetí říši v březnu 1938. Jakkoli událost vyvolala na mezinárodní scéně jen mírný diplomatický nesouhlas, reakcí byla velká uprchlická vlna směřující do Československa.³¹

Již 11. března, okamžitě po prvních zprávách o obsazování Rakouska, nařídilo československé ministerstvo vnitra neprodyšně uzavřít hranice. Finanční stráž, na obvykle málo hlídané hranici s Rakouskem, zastavovala skupiny uprchlíků z Rakouska a vracela je zpět.³² Úkolem zajistit „udržitelný stav na hranici“ byla pověřena Stráž obrany státu skládající se z četnictva, finanční stráže a policie s podporou vojenských posil.³³ Je trpkým paradoxem dějin, že po Mnichovu mnozí z příslušníků Stráže obrany státu pak uprchlíví zakusili na vlastní kůži.

V náhle objeveném negativním postoji k uprchlíkům nebylo Československo v této době žádnou výjimkou. Celý evropský systém péče o uprchlíky před nacismem se hroutil a většina států uzavírala své hranice. Za účelem řešení této problematiky se sešla v červenci 1938 konference v Evianu.

---

²⁹ Tato kapitola vychází z práce autora, která byla zpracována v rámci projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejích důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni a publikována. HABLOVIČ, Jakub. *Uprchlíctví mezi Mnichovem a březnem 1939*. In: TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. *Odkaz německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 60-66

³⁰ FRANKL, Michal. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné na WWW: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/druha_republika_uprchlici

³¹ TESARĚ, Jan. *Mnichovský komplex*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2000. s. 78-80

³² FRANKL, Michal. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné na WWW: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/druha_republika_uprchlici

³³ Blíže viz BENEŠ, Jaroslav. *Stráž obrany státu 1936-1939*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2007. 386 s.

4.2 Konference v Evianu

Konference ve francouzském městě Evian-les-Bains se konala od 6. do 15. července 1938. Účastnilo se jí 200 delegátů z 32 států, a dále pak zástupci 39 organizací, které se situací uprchlíků zabývali. Jako americký zástupce byl přítomen Myron C. Taylor, který byl vnímán jako hlavní představitel celé konference, neboť byl osobním přítelem amerického prezidenta D. Roosevelta, který tuto konferenci svolal.

Současně s hlavním jednáním se odehrávala dvě paralelní jednání dvou subkomisí. Technická subkomise byla ustavena s cílem sběru informací o legislativní úpravě, aplikaci norem a praxi v oblasti uprchlictví v jednotlivých státech, kde byla situace uprchlíků nejhorší a druhá měla za cíl jednat se soukromými organizacemi, které byly přítomny a mapovat tak situaci z jejich pohledu a zjišťovat hlavní překážky v jejich činnosti. Hlavní jednání se odehrávalo na mezistátní úrovni dle předem schváleného programu.

Hlavním cílem setkání bylo vyřešit humanitární otázky spojené s uprchlictvím a nalézt nová řešení, která by stabilizovala hroutící se uprchlický systém v Evropě. Nepřekročení otázky humanitárního tématu bylo klíčové, neboť nikdo z hlavních delegátů se nechtěl v diskuzi dostat na politická témata, a to hlavně na téma politické situace v Německu, která však bezpochyby byla příčinou i řešením daného problému.³⁴

Hlavní jednání se nesla převážně v duchu přednášení národních zájmu, a ačkoliv byla předmětem problému humanitární katastrofa, nedokázala žádná zúčastněná strana přijít s návrhem, který by posunul situaci směrem k řešení. Nejčastěji byla slova lítosti nad stavem uprchlíků a konstatování zúčastněných států, že z ekonomických a jiných důvodů nelze další uprchlíky přijímat.³⁵

Reálnou možnost najít řešení, byla při zákulisních jednáních, kde byla příležitost jednat přímo o konkrétních záležitostech a reálných možnostech, bez

---

³⁴ POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Evianská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie. s 5-25. Proměny „sladké Francie“. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století, Étude du CEFRES n° 3. [online]. 2004. [cit. 2014-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/etude-3.pdf>*

³⁵ SHAW, Annette. *The Evian Conference - Hitler's Green Light for Genocide. [online]. [cit. 2014-01-24]. Dostupné na WWW: <http://christianactionforisrael.org/antiholo/evian/evian.html>*

obalu velkými slovy o humanitě a morálce jako poslání demokratických států jak bylo prezentováno.

Výsledkem evianských jednání byla závěrečná rezoluce, ve které bylo dbáno na humanitární pohled na problematiku uprchlictví a zároveň v ní nebylo jediného morálně-politického zhodnocení příčin uprchlického problému, ač všichni věděli, že jí je německý nacismus. Důvod tohoto byl zřejmý: nedat hitlerovskému Německu sebemenší náznak nepřátelství, což bylo zcela v souladu s francouzskou politikou appeasementu, a tím pádem záminku na blokaci následných jednání mezi Říší a stálým výborem, který byl na této konferenci ustanoven. Závěrečný text revoluce byl dán k dispozici všem zúčastněným státům a na závěrečné schůzi byl jednomyslně přijat.³⁶

Při pohledu na celkové výsledky konference lze říci, že nepřinesla žádné novinky ani zlepšení pro uprchlíky. Jejím jediným kladným výsledkem je snad fakt, že o problému uprchlictví panoval všeobecný konsens, ale už žádná vůle v řešení. Za přínos lze též považovat snahu nalézat nové komunikační kanály pro komunikaci s Říší v otázce uprchlictví, což se dosud dařilo jen málo.

Nově založený výbor, který se měl zabývat otázkou uprchlictví, nebyl součástí Společnosti národů, ze které Německo vystoupilo, ale samostatnou organizací. Tato skutečnost mu dávala alespoň teoretickou šanci na neodmítavý postoj k jeho návrhům ze strany Německa. Hlavním úkolem výboru bylo navázat dialog s Říší a vytvořit tak cestu k tomu, aby uprchlíci, kteří před nacismem prchají, si mohli s sebou vzít alespoň část svého kapitálu. Díky tomu by se z nich staly subjekty, které by v očích státu, kam přicházeli, nepředstavovali tak velkou ekonomickou zátěž, což bylo nejčastějším důvodem k jejich odmítání.

Dalším úkolem výboru bylo nalézání nových míst, kam by se uprchlíci mohli uchýlit a jednat s představiteli států, které by tato místa poskytly a vytvořily tak pro uprchlíky nové bezpečné domovy.³⁷

---

³⁶ POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Evianská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie. s 5-15. Proměny „sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století, Étude du CEFRES n° 3. [online]. 2004. [cit. 2014-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/etude-3.pdf>

³⁷ POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Evianská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie. s 16-25. Proměny „sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století, Étude du

4.3 První odchody

Rok³⁸ 1938 vnesl do problematiky uprchlictví naprosto nový rozměr. Dosavadní vnímání problému uprchlíků se jak právně a politicky, tak reálně změnil. Ve všech minulých obdobích byl uprchlík vnímán jako člověk, který se ze specifických důvodů musel přemístit ze státu do státu, přičemž byl v novém státě vnímán jako cizinec, s čímž přicházely problémy a bariéry.

V tomto období však již není uprchlík cizincem, neboť prchá pouze z jedné části státu do druhé. Na první pohled by se mohlo zdát, že jeho situace není až tak vážná. Neexistuje jazyková bariéra, problémy s národností, negativní postoj původních obyvatel, kam přichází, xenofobie, úřední formality a další. Ovšem v realitě uprchlictví roku 1938 v Československu nejenom, že mnohé z těchto problémů nastaly, ale navíc se k nim přidaly mnohé další. Je otázkou, zda takového člověka bylo možno za uprchlíka vůbec označit. Nejenom, že nesplňoval znaky pojmové definice uprchlíka mezinárodního práva, ale v úzkém úhlu pohledu by dokonce mohl být vnímán jako člověk, který těžkou životní situaci nezažíval, pouze se stěhoval. Reálná situace těchto lidí byla ovšem co do míry těžkosti života prakticky stejná.

První odchody lidí z pohraničí začaly již během sudetské krize v květnu 1938. „V dubnu 1938 přednesl Henlein na sjezdu Sudetoněmecké strany v Karlových Varech soubor jejích požadavků vůči československé vládě. Zřejmě z příkazu Hitlerova se rozhodl spálit za sebou mosty, totiž žádat tolik, aby to žádná československá vláda nemohla bez nátlaku zvenčí akceptovat.“³⁹ Po vyhlášení Karlovarského programu 24. dubna 1938 se zvedla fanatická vlna, v jejímž důsledku značné množství lidí ve strachu o svou existenci donutila k útěku do vnitrozemí. Násilí Henleinovců vůči Čechům, Židům, antifašistům a dalším

---

CEFRES n° 3. [online]. 2004. [cit. 2014-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/etude-3.pdf>

³⁸ Tato kapitola vychází z práce, která byla zpracována v rámci projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejích důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni a publikována. In: TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. *Odkaz německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 60-66

³⁹ MASARÍK, Hubert. *V proměnách Evropy*. 1. vyd. Praha: Paseka 2002. s. 213

eskalovalo a bylo příčinou odchodu do vnitrozemí, které již připoutalo pozornost pražských vládních míst.

„Vracel jsem se odtud s dojmem, že henleinovské akce jsou všude řízeny stejně a že jsou synchronizovány. Povšiml jsem si také, že henleinovská zastrašovací propaganda zaznamenala pokrok. Byla místa, kde autorita Henleinovy strany už převyšovala autoritu státních orgánů.“⁴⁰

Během léta 1938 tento konflikt narostl až do neúnosné situace, jak dokládá např. zápis z kroniky města Stříbra. „Teror na demokraticky smýšlející obyvatelstvo se stále zvyšoval. Sudetoněmecká strana uzavřela přijímání svých členů dne 15. srpna. 1938. To mělo za důsledek: kdo nevstoupil, ať byl české, nebo německé národnosti, byl na něho a jeho rodinu vyvinutý teror. Teror se začátkem měsíce září tak zvyšoval, že se musely ve Stříbře zřídit již uprchlické tábory.

První uprchlíci přibyli do Stříbra po 15. srpnu 1938, většinou osoby německé národnosti.

Tábory uprchlíků se pomalu zaplňovaly. Tábory byly zřízeny v následujících objektech:

1. Městská tělocvična, která se nacházela na levé straně při vchodu do parku.
2. V sále hostince Orla (dnes Beseda).
3. V kuželnících a lehkých stavbách na zahradě hostince Orel (dnes Beseda).
4. V sálu hostince Chebský dvůr za mostem na pravé straně (dnes Hotel U branky).
5. V sálu a kabinách plovárny ve Stříbře.

Tyto tábory měly své vlastní samosprávy a mimo toho jim pomáhali občané Stříbra snížit bídu a utrpení. Ve městě bylo přes 1300 uprchlíků.“⁴¹

Právní postavení lidí, kteří se do takto svízelné situace dostali, bylo velmi problematické. Prvním problémem bylo nemožnost přidělit jim status podobný

---

⁴⁰ MASARÍK, Hubert. *V proměnách Evropy*. 1. vyd. Praha: Paseka 2002. s. 219

⁴¹ VEŠTA, Adolf. *Kronika města Stříbra*. Státní okresní archiv Tachov, knihovna, 1975. s. 10

uprchlíka nebo azylanta, jelikož se tito lidé stěhovali z československého území na československé území. Z pohledu práva, které se uprchlictvím zabývá, proto není důvod, aby byl jejich pohyb právně regulován, přičemž ale není brána v úvahu národnostní problematika.

Druhým problémem bylo to, že jejich přestěhování, přesněji jeho důvody a pohnutky, nevycházely z žádné právní regulace ať už vnitrostátního nebo mezinárodního práva. Důvody a pohnutky jejich odchodů sice nezakládala žádná právní norma, ale ve valné většině případy porušení základních práv a svobod těchto lidí, které vycházely z ústavního práva.

Ústavou ČSR byla každému občanu československé Republiky dána práva rovnosti (§ 106), osobní svobody a svobody majetkové (§ 107), jakožto i možnost usazovat se na celém území republiky (§ 108).⁴² Tato práva byla nastalou situací v Sudetech bezpochyby porušována, o čemž svědčí mnohá svědectví a fakt, že při opuštění svých domovů si nebyli schopni zpeněžit svůj nemovitý majetek nebo alespoň vzít svůj movitý majetek. Takovýto stav nebyl žádnou výjimkou.

„V září jsem opět začala chodit na gymnázium. V té době již ve vlaku, kterým jsme odpoledne jezdili domů, cestovali lidé s kufry a koši. Byli to Židé a Češi z pohraničí, kteří mířili do vnitrozemí.“⁴³

Naprostým vyhocením situace jsou události henleinovského puče po Hitlerově rozhlasovém projevu, mobilizace, pohraniční srážky československých bezpečnostních složek se sudetoněmeckým Freikorpssem a zhroucení demokratického Československa přijetím Mnichovského diktátu.

---

⁴² Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁴³ IGGERS, Georg; IGGERSOVÁ, Vilma. *Dva pohledy na dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. s. 118-132

5 Mnichov a postup Němců

Vyhláškou⁴⁴ ministerstva vnitra ze dne 11. listopadu 1938, č. j. 91.604/1938-9, o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění podle §u 2 opatření Stálého výboru ze dne 27. října 1938, č. 253 Sb. z. a n. byla zakotvena do Československého právního řádu protiústavní akceptace mocenské zvláště velmocí, signatářů Mnichovské dohody.⁴⁵

Mnichovský diktát byl přijat pod tlakem hrozby pustošivé války spojenci opuštěného Československa proti drtivé převaze na třech světových stranách obkličující nacistickou Třetí říší. Vědomé porušení Ústavy z roku 1920 vládou republiky Československé v čele s prezidentem Edvardem Benešem, založilo právní podklad pro oduznání a faktickou nulitu zvoleného řešení, a tím legalizovalo budoucí snahy o obnovu státu v jeho původních hranicích. Toto odvrácení válečného masakru bylo vykoupeno řadou lidských tragédií, obětováním území a jeho obyvatel nacistické říši.

Na základě Mnichovské dohody překročili první němečtí vojáci pod vedením generálplukovníka Wilhelma von Leeba hranice Československé republiky 1. října 1938. První obsazenou oblastí bylo Pošumaví. Jelikož se museli českoslovenští vojáci z těchto oblastí předem stáhnout, nesetkali se postupující kolony s žádným odporem. Z obavy z možných střetů byla večer 30. září 1938 v Berlíně uzavřena mezi Německem a Československem dohoda o pohybech pro 1. října a dny následující. Tato dohoda určovala tříkilometrovou neutrální zónu mezi stahující se československou armádou a Německými okupačními silami.

Do 10. října byla obsazena zbývající tři územní pásma v Čechách i na Moravě. Na průběh záboru dohlíželi vojenští pozorovatelé všech signatářů

---

⁴⁴ Tato kapitola vychází z odborného komentáře k mapě, která byla zpracována v rámci projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejích důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni. FUNK, Lukáš, HABLVIČ, Jakub; NENUTIL, Jiří; VÁŇA, Martin. *Nacistický zábor po Mnichovu 1938*. Mapa. Měřítko neuvedeno. 1 vyd. Plzeň: Fakulta právnická ZČU, 2012.

⁴⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 151. schůze. 17. listopadu 1938 [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>

mnichovské dohody, kteří informovali jak berlínský mezinárodní výbor, tak československou vládu.⁴⁶

Rozsah zbývajících územně nejrozsáhlejšího pátého pásma měl být určen mezinárodním výborem, který sídlil v Berlíně. Byl složen ze zástupců států, kteří podepsali mnichovskou dohodu a Československa. Za Německo Erich von Weizsäcker, za Itálii Bernardo Attolico, za Velkou Británii Neville Henderson, za Francii Francois Poncet, a za Československo Vojtěch Mastný. Dále byly ustanoveny tři podvýbory, které řešily otázky menšího významu.⁴⁷

Úkolem výboru bylo také určit území, kde obyvatelstvo rozhodne lidovým hlasováním, zda chce zůstat součástí Československa nebo se připojí k Německu. Zpočátku jednání probíhala standardními diplomatickými způsoby, ovšem už po dvou dnech začali němečtí zástupci vystupovat s kategoričnými žádostmi a příkazy, tak jak jim to nařizovala Hitlerova směrnice. Definitivní tečkou za diplomatickými jednáními udělal Hitler 4. října 1938, kdy prostřednictvím Ericha von Weizsäckera a ministra zahraničí Joachima von Ribentropa oznámil západním vyslancům úmysl stanovit 5. pásmo pouze dle německého hlediska v souladu se jeho strategickými cíly a předložil nové mapy a pohrozil, že v případě nepřijetí jeho požadavků vypoví Německo Mnichovskou dohodu a vynutí si je silou.⁴⁸

Dne 5. října 1938 byla tato nová mapa přijata velvyslanci Velké Británie a Francie, následně souhlasily i jejich vlády. Vojtěch Mastný informoval Československou vládu o německých ultimativních požadavcích a konstatoval, že pomoc západních zemí v této věci je chabá a neúčinná. Československo pak dostalo 24 hodin na akceptaci německých požadavků. Stejně jako v případě mnichovské dohody je mělo přijmout bez odporu.

Začátkem listopadu 1938 si Německo dále nad rámec 5. pásma vymohlo připojení více než sta českých obcí na Jilemnicku, Českodubsku a Chodsku. Proti

---

⁴⁶ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. s. 15-26

⁴⁷ Blíže viz STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednání mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2008. s. 36-54

⁴⁸ Více: KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan; ŠEBEK Jaroslav. *Dlouhé stíny mnichova*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. s. 81-94

tomuto jednání nepomohly ani jazykové a národnostní argumenty nebo agitace u západních spojenců. Problematika hranic Československa pro ně byla již jen nepříjemná kauza, která byla uzavřena.

Definitivní tečkou za výše zmíněnými událostmi se stal 20. listopad 1938, kdy byl podepsán československo-německý protokol o státních hranicích, který byl následující den potvrzen berlínských mezinárodním výborem.

Avšak i přes tyto akty pokračovala snaha Německa nadále upravovat hranice ve svůj prospěch. Docházelo k dalším svévolným úpravám hranic, například na Litoměřicku, Znojemsku, Lounsku, Ratibořicku, Chrastavě a násilným záborům vesnic, například Stádlo u Šternberka nebo dobrovolnému předání pod hrozbou síly Trnávky, Laz u Jevíčka. Tento stav nejistoty skončil definitivně až okupací 15. března 1939.⁴⁹

Výše uvedené události nepotřebují hlubšího zamyšlení, až na konstatování faktu, že Mnichovská dohoda byla protiprávním dokumentem jak z pohledu práva mezinárodního, tak z pohledu vnitrostátního. „Především podle norem mezinárodního práva, ale i obecných zásad všech demokratických právních řádů jsou smlouvy v neprospěch třetí strany absolutně neplatné. Československá strana nejenže nebyla signatářem, ale nebyla ani účastna jednání. Jen za dozoru gestapa text diktátu převzala v předsáli jednacích místností. Samo přijetí mnichovského diktátu československou vládou bylo činěno pod nátlakem, tedy chyběl zde svobodný projev vůle. Dokument byl tedy přijat pod pohrůžkou síly. Přitom všechny signatářské státy byly účastníky dohod, které zakazovaly řešit sporné záležitosti mezi státy silou či její hrozbou (viz například Locarnské dohody z roku 1925, Briand-Kelloggův pakt z roku 1928). To konečně zakazovala i československo-německá arbitrážní smlouva z roku 1925.“⁵⁰ „⁵¹Neplatnost od samého počátku tohoto aktu se dovozuje i ze zjevného porušení ústavy, podle níž (viz § 3 odst. 1, § 64 odst. 1 buď 1 ústavy a čl. 1 uvozoovacího zákona) možnost měnit území republiky bylo možné jen ústavním zákonem. Ten nejenže vydán

---

⁴⁹ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV. a 1938-1945*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2006. s. 12-13

⁵⁰ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. s. 331

⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. s. 332

nebyl, ale tehdy se Národní shromáždění ani nesešlo. Mnichovský diktát přijala jen vláda a prezident. Je možné předpokládat, že stanovisko parlamentu by bylo zcela odmítavé“

„Následující dny po podpisu Mnichova uvrhly Československo, nebo to, co z něj zbylo, do chaosu útěků a zoufalství uprostřed jásajících Němců v pohraničních oblastech. O sedm let později se na ulicích Čech a Moravy naskýtal přesně týž obrázek. Jenomže teď to byli jiní lidé, kteří zoufale utíkali, a jiní, kteří jásali nad tím, jak to všechno dopadlo; za to netekly teď na ulicích jen slzy, ale i krev. Před nastupujícími německými jednotkami a zvláště před svými krajany, s nimiž po dlouhá léta žili v nejostřejším politickém nepřátelství, prchalo na 30 000 Němců, sociálních demokratů a komunistů. Hned zpočátku bylo zatčeno na 20 000 „nepoučitelných“, 7-8 tisíc z nich bylo na několik měsíců odvečeno do koncentračních táborů, menší počet dostal dlouholeté tresty na svobodě.“⁵²

Tato vlna odcházejících lidí z výše jmenovaných území probíhala od října 1938 a měla naprosto odlišný charakter než jakákoli vlna předchozí. Migrující lidé přicházeli z oblastí, které přestaly být územím Československa, ale oni přitom valnou většinou Československými občany zůstali. Stát nedokázal zaručit svým občanům bezpečnost na území, které ztrácel a teprve začínal řešit otázku pomoci při jejich příchodu do vnitrozemí.

„Současne s vojenským obsazením sudetských oblastí začalo jejich „čistění“ od skupin, které byly nepřátelské národně socialistickému režimu. Klíčovou roli při zatýkání hrály především takzvané „operační skupiny“ (Einsatzgruppen), které spolupracovaly s jednotkami Wehrmachtu. Zatýkání probíhalo podle předem připraveného scénáře a přesného jmenného seznamu nepohodlných. Mezi zatýkané patřili zejména komunisté, sociální demokraté a osoby označené za jiným způsobem nepohodlné.“⁵³

Došlo ke zhroucení demokratického Československa a tím i k proměně otázky uprchlictví. Na hitlerovským Německem zabraném území došlo k bezprostřednímu brutálnímu pronásledování a vyhánění obyvatel, a to hlavně

---

⁵² SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi, dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. s. 319

⁵³ NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010. s. 55

Čechů, Židů a k zatýkání antifašistů a politicky jinak smýšlejících.⁵⁴ Dva příklady z mnohých:

„Můj táta byl sociální demokrat, před Mnichovem jsme uprchli do Plzně. Tam jsme dva týdny spali v sokolovně. Pak nás nákladním vozem přivezli zpátky do Tachova. Vrátili jsme se do našeho bytu. Jednou z ničeho nic rozrazilo dveře gestapo a odvezlo tátu ještě v ponožkách.“⁵⁵

„Celý čas do záboru se tatínek podílel na evakuaci zbraní a výstroje do Plzně. Když se pak vrátil, bylo pozdě. Přišel domů a druhý den ráno bušili na dveře dva v kožených kabátech. Bez uniformy, jen v nutném civilu, ho gestapo odvezlo do městské věznice. Bratr, když to zjistil, sedl na kolo a nějak dojel do Plzně. Za tři dny přijelo čs. armádní auto s důstojníky a ti vyjednali propuštění z káznice. Řekli mu však, že je všechno ztraceno, že oni jej s sebou vzít nesmí. Na podzim 1939 když jsem byla ve škole, přišli gestapáci pro něj znovu a už mu nikdo nepomohl. Odvezli ho a zemřel v roce 1941 v Mauthausenu. Prý na slabé srdce. Známý nám pak říkal, že jej viděl ležet na podlaze umláceného“.⁵⁶

Přesný počet zatčených v první fázi okupace není znám, předpokládá se však, že se pohybuje okolo deseti tisíc zatčených Čechů a Němců.⁵⁷ Toto číslo je mimo jiné obrazem toho, jak velký teror byl rozpoután.

---

⁵⁴ Blíže viz ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999. 470 s.

⁵⁵ Rozhovor s A. M. vedl Jiří Nenutil, Tachov 15. 3. 2010 Archiv autora. In: NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. s. 55

⁵⁶ Rozhovor s Eliškou Čepkovou. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 17. 1. 2006. Archiv autora. In: NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. s. 56

⁵⁷ NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. s. 55

6 Uprchlíci ve Druhé republice

Přijetí Mnichovské dohody a reálné kroky k jejímu naplnění naprosto změnilo podobu uprchlického problému v Československu. Neschopností naplnit základní funkci státu, a to udržet územní celistvost, vystavilo Československo své zbývajícím občanům nejen strachu a zmatku, ale i těm, kteří se rozhodli odejít z odtržených území, ať už z jakéhokoliv důvodu a chtěli i nadále mít domov v Československu, mnohým nejistotám zda bude budoucí život v Československu možný.

Počet migrantů se od předchozích vln dramaticky navýšil. Závěrem roku 1938 jich přišlo do vnitrozemí desetkrát více než po celou dobu migrace před nacismem, zde je nutno říci, že přesná čísla je velmi těžké určit. Jejich národnostní složení bylo převážně české, na rozdíl od minulých vln. S tím je spojená i převážně kladná reakce veřejnosti na jejich příchod.⁵⁸

Koncem roku 1938 byl stav systému uprchlictví kritický a vyžadoval razantní zásah. Takto velká masa lidí přicházející do vnitrozemí způsobovala sociální a zdravotní problémy, které bylo třeba neprodleně řešit.

Přestože migrace lidí probíhaly již během léta, ucelenější statistiky o migraci obyvatelstva z pohraničí byly zavedeny až na podzim, a to výnosem ministerstva vnitra 87.566/38 z 21. října 1938. Hlavním úkolem statistik bylo nejprve monitorovat pohyb migrantů a pomocí získaných informací koordinovat migraci lidí a zabraňovat tak dalším problémům.⁵⁹ Výše uvedenému ještě předcházelo výnos ministerstva vnitra 24.829/38, které zavádělo povinnost policejního hlášení uprchlíků.⁶⁰

Obyvatele, kteří byli nuceni opustit své dosavadní domovy a putovat do vnitrozemí, můžeme rozdělit do třech skupin dle míry jejich vázanosti k místu, které opouštěli. První skupinou byly tzv. starousedlíci, kteří byli generačně

---

⁵⁸ BENDA, Jan. Okupace pohraničí a nucená imigrace v letech 1938-1939. *Český časopis historický*. 2012, roč. 110, č. 2, s. 343

⁵⁹ BENDA, Jan. Okupace pohraničí a nucená imigrace v letech 1938-1939. *Český časopis historický*. 2012, roč. 110, č. 2, s. 332

⁶⁰ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 17

svázání se svými domovy. Pro tuto skupinu byla vzniklá situace nejhorší, jelikož přesídlení bylo zároveň i vykořeněním. Velké množství vyhnaných „starousedlíků“ bylo např. na Opavsku, Novojičínsku, Šumpersku, či Chodsku. Druhou skupinu můžeme označit jako usedlíky, kteří byli usazeni jednu až dvě generace. Pro ně bylo přesídlení o něco snazší díky menší spjatosti s místem, kde žili. Třetí skupinu tvořili příslušníci státního a správního aparátu, vojáci a policisté, zaměstnanci pošt, drah a veřejných institucí a také učitelé, kteří byli na zabraném území v souvislosti výkonem svého povolání či funkce.⁶¹

Podrobnější strukturu a statistiky uprchlíků se podařilo shromáždit až k datu 1. července 1939. Přesto však, že jsou tato statistická data pozdější, údaje o období podzimu a zimy 1938 zahrnují a mohou nám dát reálná svědectví o lidech, kteří prchali.⁶²

Pokud hovoříme o dramatickém nárůstu počtu uprchlíků, pohybujeme se v rádech desítek tisíc. Nejdramatičtější nárůst počtu uprchlíků v Československu byl mezi říjnem a prosincem 1938. Na začátku tohoto období se počet přestěhovalců pohyboval pod 30 tisíci, k datu 1. prosince 1938 to bylo již 145 903 osob. Další vývoj počtu uprchlíků není již tak skokový, ale stále jsou tato čísla velmi smutná. Stoupající tendence neustále pokračovala a v září 1939 se ustálila někde kolem 193 tisíc osob.⁶³

Ke dni 1. července 1939 bylo zjištěno, že z celkového počtu uprchlíků bylo 85 430 žen a 111 284 mužů, přičemž z těchto počtů tvořili samotní muži bez rodin 31 % a ženy bez rodin 17 %. Takto vysoké procento žen je s ohledem na společenskou situaci tehdejší doby překvapivé a neobvyklé. Žena byla více vázána lokálně a fixována na rodinu. Tento fenomén lze vysvětlit tím, že

---

⁶¹ BARTOŠ, Josef. Mnichov a československé pohraničí v roce 1938. In: ZELENÝ, Karel. *Vyhnání Čechů z pohraničí 1938: Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Ústav mezinárodních vztahů: Kruh občanů České republiky vyhnaných v r. 1938 z pohraničí, 1996. s. 12-13

⁶² Tyto statistiky zpracovával Ústav pro péči o uprchlíky, proto jsou v nich zahrnuty jen osoby, které splňují definici Uprchlíka dle jednacního řádu Ústavu, viz kapitola Jednací řád.

⁶³ Statistické tabulky: Skutečné početní stavy přestěhovalců (čsl. státních příslušníků). In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 105

z celkového počtu žen bez rodin mezi uprchlíky jich 40 % bylo výdělečně činných.⁶⁴

Rozdělení uprchlíků k výše uvedenému datu dle územního původu nám poskytuje zajímavé informace. Téměř $\frac{3}{4}$ všech uprchlíků přicházejí z území připojených k Německu, tj. 171 400 osob. Na druhém místě jsou uprchlíci z území připojených k Polsku, tj. 19 560 osob. Dále pak uprchlíci z území připojených k Maďarsku, tj. 11 625 osob atd. Je zajímavé, že tato čísla nejsou úměrná s územní rozlohou zabraných území. Území postoupená Maďarsku byla mnohonásobně větší než území postoupená Polsku.⁶⁵

Tato zjištění vedou k závěrům, že problémy obyvatelstva na územích postoupených Polsku byly palčivější než jinde.

Jelikož značná část uprchlíků patřila k méně majetnějším vrstvám společnosti a někteří, „zejména čeští lidé se vrhali často bez dostatečného oděvu, takřka s holýma rukama do vlaků, které železniční správa byla nucena mimořádně zařadit“⁶⁶, bylo nutné se o ně okamžitě postarat. První iniciativy se ujaly okresní a obecní úřady spolu s dobročinnými organizacemi jako například České srdce, Československý Červený kříž, Okresní péče o mládež a mnoho jednotlivců.⁶⁷ Posléze pak nastoupila centrální péče vedená ústředními státními orgány, která se s podporou legislativy snažila zabránit dalším útrapám již zbídačeného obyvatelstva.

6.1 Ústav pro péči o uprchlíky

Vydáním vládního nařízení č. 292 ze dne 11. listopadu 1938 byl zřízen Ústav pro péči o uprchlíky. Jeho hlavním úkolem bylo pomáhat, evidovat a zaopatřovat uprchlíky, integrovat je a koordinovat postup organizací zabývajících

---

⁶⁴ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 20-21

⁶⁵ Kompletní statistika: Počet přestěhovalců (čsl. i ciz. státní příslušnosti) podle území, z nichž přesídlili. In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 107

⁶⁶ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 16

⁶⁷ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 17

se pomocí pro uprchlíky. Zřízení ústavu lze považovat za významný mezník v přístupu státu k uprchlictví, ústav na sebe vzal úkol zabezpečit uprchlíkům alespoň základní péči.

6.1.1 Struktura Ústavu

Působnost ústavu byla stanovena na celý stát, přičemž jeho agenda byla rozdělena do tří skupin na českomoravskou, slovenskou a podkarpatoruskou. Dále se pak ústav dělil na ústředí a čtyři pododborny dle toho, jakou činností se daný odbor zabýval, a to na obor sociálně zdravotní, který prováděl evidenci, zajišťoval stravování, ubytování, dopravu a další sociální pomoc a dále mapoval tuto činnost v soukromém sektoru, obor usídlovací, který se staral o zaměstnanost uprchlíků a jinak se je snažil znovu zapojit do hospodářského života. Zvláštním oborem byl obor vystěhovalecký, který organizoval vystěhovávání uprchlíků mimo Československo. V této oblasti byl silně prosazován názor, že obyvatelé národnostně příslušní Československu by měli zůstat ve vlasti, proto s vystěhováváním bylo pomáháno v drtivé většině cizincům. Posledním oborem byl obor finanční Ústavu, do jeho pravomoci spadala celá agenda související s finančními prostředky, které byly určeny na pomoc uprchlíkům.

Ředitelem byl jmenován Dr. Lev Zavřel, bývalý přednosta vystěhovaleckého oddělení ministerstva sociální péče.

Další významnou organizační složkou byl výbor znalců, který byl ke každému výše zmíněnému odboru jmenován. Hlavním úkolem těchto výborů bylo co nejvíce koordinovat pomoc mezi státem a soukromými organizacemi.

Výbory byly jmenovány tak, aby v jejich řadách bylo zastoupeno co možná nejvíce organizací, které již pomáhaly nebo bylo jejich spolupráce zapotřebí nebo se jich otázka uprchlictví dotýkala natolik, že je nebylo možné opomenout. Výbory po vyslechnutí zpráv od svého přednosty vytvářely směrnice pro další činnost a úředníky, kteří náleželi organizačně níže, a zároveň pro členy výborů, popřípadě i pro organizace v něm zastoupené. Zasedání a práce těchto výborů znalců se však stávala příliš těžkopádnou a nedokázala pružně reagovat na potřeby uprchlíků. Proto se v dalších fázích organizování pomoci již nekonala.

Například v odboru finančním zasedali zástupci všech tří skupin, tedy českomoravští, slovenští a podkarpatskoruští zástupci, dále pak zástupci ministerstva vnitra, zahraničních věcí, národní obrany, financí, zemědělství, školství a národní osvěty. Dále pak ve výboru znalců zasedli zástupci Ústředního svazu průmyslníků, Národní rady, Sociálního ústavu náboženských obcí židovských, Výboru pro pomoc uprchlíkům, Jednoty záložen, Zemědělské rady, Centrokooperativy, Svazu hospodářských družstev, Svazu bank, Říšského svazu Charity, Obchodní a živnostenské komory, Výboru zemědělců, ČSL. reeskontního a lombardního ústavu, Výboru znalců slovenské skupiny a Obchodní a živnostenské komory.⁶⁸

Pro vykonávání své činnosti používal Ústav v první linii při péči o uprchlíky okresní respektive policejní nebo magistrátní úřady, v rámci nichž byla zřízena zvláštní oddělení a referáty. Pouze prostřednictvím nich mohly být podány žádosti o pomoc Ústavu nebo Výboru pro pomoc uprchlíkům.⁶⁹

Aby činnost ústavu byla co nejefektivnější a nebyla blokována právními formalitami a kompetenčními spory, byl ústav de facto součástí ministerstva sociální péče (dále pod jinými ministerstvy dle vývoje ústředních orgánů) a samostatnou právnickou osobou. Byl vybaven rozsáhlými kompetencemi napříč veřejnou správou a jeho rozhodnutí potvrzená ministrem sociální péče byla závazná pro všechny úřady, ústavy a další instituce.⁷⁰

6.1.2 Služby Ústavu

Velmi důležitou službou, která zefektivňovala pomoc uprchlíkům, byla služba informační. Tato služba zahrnovala poskytování informací a instrukcí o možnostech pomoci ústavu a dalších službách, které byly uprchlíkům poskytovány. Tato služba byla zřízena v rámci I. odboru Ústavu a z řad uprchlíků byla hojně využívána.

---

⁶⁸ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 35-36

⁶⁹ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 223

⁷⁰ Vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n. § 4-5

V prvním pololetí fungování této služby je odhadováno, že ji použilo asi 100 tisíc osob. Tato služba také dodávala zprávy a informace rozhlasu a tisku.⁷¹ „Pro úředníky Ústavu v prvních měsících neexistovaly úřední hodiny a prvé týdny často ani rozdíl mezi dnem a nocí.“⁷²

Další významnou službou, kterou ústav poskytoval, bylo ubytování a stravování uprchlíků, kteří se ocitli naprosto bez majetku. Okresním a magistrátním úřadům byly od ministerstva sociální péče vyplaceny prostředky na hromadné stravování a ubytování ve výši 8 K denně na osobu a později 15 K denně. Dále pak bylo jednáno s institucemi, které mohly poskytnout vhodná místa pro hromadné ubytování, například vojenská správa, Česká obec sokolská a další.

O hromadné ubytování mělo zájem asi 20 tisíc osob. Tito lidé nenašli útočiště u příbuzných ani neměli prostředky na vlastní bydlení. Nebylo výjimkou, že někteří uprchlíci i celé týdny bydleli v železničních vagonch, ve kterých přijeli. Těmto lidem bylo se též nutné postarat o stravu, přičemž k nim přibylo ještě 25 tisíc osob, které sice ubytování našly, ale stravu si obstarat bez pomoci nedokázaly.

Na území Čech a Moravy bylo zřízeno celkem 285 hromadných ubytoven, kam byli tito lidé umístěni. Ubytovny byly většinou koncipovány jako velké místnosti, kde byly postele narovnané do řad, i přesto však dokázaly poskytnout obstojné bydlení.⁷³

Další zvláštní kapitolou byla problematika nedostatku otopu a kamen. Jelikož největší uprchlický nápor nastal v listopadu, byla tato otázka obzvláště palčivá. Někteří uprchlíci, kteří si obstarali bydlení sami, měli též problém s nedostatkem topiva. Tento problém byl řešen využitím prostředků z fondu londýnského starosty, za které bylo topivo obstaráno.

---

⁷¹ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 46-47

⁷² ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 47

⁷³ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 47-48

Dále též přispívaly na výzvu dobročinných organizací soukromé firmy a osoby dary uhlí apod. S pomocí dobrovolníků a přidělených zaměstnanců si uprchlíci v ubytovnách zřizovali samosprávu, mezi sebou vynucovali dodržování domácího řádu, nebo si obstarávali vaření dle jídelního lístku sestavovaného Státním zdravotním úřadem.⁷⁴

6.1.3 Základní předpis

Základním předpisem, který blíže specifikoval vnitřní fungování a činnost Ústavu byl jednací řád. V § 2 tohoto předpisu bylo možno nalézt vydefinovaný základní úkol Ústavu, tj. sociální a zdravotní péče o uprchlíky a dále též problematiku zaměstnávání uprchlíků případně vystěhovalců.⁷⁵ Dále pak se zabýval strukturou Ústavu.⁷⁶

Velmi důležitý byl také § 19, který obsahoval definici pojmu uprchlík:

„a) kdo nebyl Československým státním občanem a bydlel nebo se přistěhoval na území země České a Moravskoslezské, protože se cítil ohrožen hospodářským nebo politickým útlakem ve svém domovském státě,

b) kdo opustil nebo se chystal opustit území postoupené Německu, Polsku nebo Maďarsku a měl v den 20. května 1938 československou státní příslušnost, ať již příslušel domovským právem do území postoupeného nebo nynějšího území československého státu.“⁷⁷ Tato definice byla důležitá, jak pro práci Ústavu, tak pro vymezení nároku na pomoc. Po 31. březnu 1939 byla definice změněna, aby vyhovovala politickým změnám.

Na pomoc od Ústavu neexistoval právní nárok, proto také nebyla poskytována všem, kdo do vnitrozemí přicházeli. Péče nebyla poskytována státním zaměstnancům, kteří stále patřili pod příslušné ústřední orgány, tedy

---

⁷⁴ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 48

⁷⁵ „Úkolem Ústavu jest prováděti sociální a zdravotní péče o přestěhovalce, pečovati o uvedení přestěhovalců do zaměstnání a jejich včlenění do hospodářského života v tuzemsku nebo pomocí vystěhovalectví a to v tom směru spolupracovati s jinými orgány veřejnými a soukromými.“ § 2 Jednacího řádu Ústavu pro péči o přestěhovalce. In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 122

⁷⁶ Blíže viz kapitola „Struktura Ústavu“

⁷⁷ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 126, dok. č. 27

ministerstva, která se měla starat o jejich potřeby, dále pak lidé bez československé státní příslušnosti, ač měli stejné důvody k vystěhování. Jim poskytovaly pomoc hlavně zahraniční organizace. Vyloučení byli též Židé, kterým byla péče poskytována židovskými náboženskými obcemi.⁷⁸

---

⁷⁸ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 216-228

7 Legislativa Druhé republiky

Před⁷⁹ vládou generála Syrového, která byla jmenována prezidentem Dr. Benešem dne 5. října 1938 a následně pak vládou Rudolfa Berana, stál nelehký úkol, vyrovnat se se stavem, který přinesla Mnichovská dohoda, a jejími negativními důsledky. Vedle důležitých politických a hospodářských otázek stála také neméně důležitá a naléhavá otázka vyrovnat se s tisíci uprchlíky, kteří přicházeli ze zabraných území.

Jedním z nejdůležitějších úkolů, které bylo třeba legislativně řešit, byla stabilizace trhu ve zbývající části státu, který byl hospodářsky významně oslaben o produkci na zabraných územích. Dne 9. října 1938 bylo vydáno vládní nařízení č. 219/1938 Sb. z. a n., o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání. Toto nařízení významnou formou zasahovalo do činnosti živnostníků tím, že omezovalo zakládání nových živností a tak ochraňovalo již existující živnostníky před přílivem neřízené konkurence v podobě živnostníků z řad uprchlíků. Dále pak dávalo pravomoc příslušným úřadům k regulaci živnostenské činnosti tím, že k její realizaci bylo třeba jejich povolení. Nařízení obdobnou formou regulovalo i další výdělečné podniky.⁸⁰ Tato regulace byla pozitivně vnímána u podnikatelů ve vnitrozemí, ale naopak velmi negativně uprchlíky, kteří v tomto viděli odmítavý postoj republiky vůči nim.⁸¹ Zavedení těchto omezení však bylo logickým a jediným možným krokem k zabezpečení stabilního prostředí, které bylo základem pro další pomoc uprchlíkům.

---

⁷⁹ Tato kapitola vychází z autorovi práce, která byla zpracována v rámci projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejich důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni a publikována. HABLOVIČ, Jakub. *Legislativa na téma uprchlictví ve Druhé republice*. In: TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. *Češi a Němci v meziválečném Československu*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. s. 84-91

⁸⁰ § 4 „... i pro živnosti a jiné výdělečné podniky, které byly opověděny, oznámeny, nastoupeny nebo započaty po dni 31. července 1938, jakož i pro změny uvedené v §3, jež nastaly po tomto dni.“, § 3 „...vstupu nového společníka do veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti, komanditní společnosti na akcie nebo společnosti s ručením omezeným, jakož i ke vstupu nových osob do orgánů...“.

⁸¹ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 197-199.

Ochrana ve formě regulace se nevyhnula ani svobodným povoláním. Příkladem je opatření Stálého výboru č. 284/1938 Sb. z. a n. ze dne 16. listopadu 1938 o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie. Toto opatření dávalo výboru advokátní komory možnost nezapsat kandidáta do seznamu advokátů i přes splněné podmínky, které předepisoval advokátní řád. Obdobně pak byla upravena možnost přesídlení advokátů a jejich výkon praxe. Tato povolení mohla být vydávána pouze v souladu s veřejným zájmem s ohledem na počet advokátů v dané lokalitě. Podobná legislativa byla přijímána v oblastech notářství, lékařství a dalších.⁸²

Dne 19. října 1938 bylo vydáno vládní nařízení č. 83/1938 Sb. z. a n., o úpravě zaměstnávání osob z území obsazených cizí mocí, které zavádí povinnost zaměstnavatelů oznamovat nové zaměstnance z řad uprchlíků a dále dává pravomoc udělovat těmto osobám svolení k zaměstnání okresním úřadům. Pokud toto svolení uděleno nebylo, pracovní vztah zanikl. Tyto zdánlivě tvrdé kroky však musely být učiněny, aby mohlo docházet efektivnímu zařazování lidí na pracovní místa. S ohledem na danou situaci jiný způsob nebyl možný.

Největší nadějí pro řešení otázky zaměstnanosti uprchlíků bylo vytvoření takzvaných pracovních útvarů. Tyto útvary byly vytvořeny vládním nařízením č. 223/1938 Sb. z. a n. ze dne 11. října 1938 o pracovních útvarech. Jejich hlavní funkcí bylo dočasné hospodářské zajištění nezaměstnaných osob a jejich využití pro všeobecně prospěšné práce, jako byla například údržba komunikací. Účast v pracovním útvaru nebyla dobrovolná a neuposlechnutí příkazu zapojit se mohlo být trestáno i trestem odnětí svobody.⁸³ Největší výhodou této formy pomoci byla možnost státu přímo alokovat větší počet pracovních sil tam, kde bylo třeba, a snížit výdaje na dávky pro nezaměstnané. Pro samotné účastníky hrálo významnou roli to, že v rámci prací měli zajištěné přiměřené ubytování, možnost

---

⁸² Blíže viz. BALÍK, Stanislav a kol. *Dějiny advokacie: v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora, 2009. 271 s.

⁸³ Blíže Hlava III. vládního nařízení č. 223/1938 Sb. z. a n.

výdělků a pro jejich rodiny vyživovací příspěvek.⁸⁴ Tato pomoc byla jednou z neefektivnějších a prospěch z ní měl jak stát, tak uprchlíci.

Dalším závažným problémem v otázce uprchlictví bylo zajištění bydlení. V této otázce měl stát mnohem méně možností, jak pomoci. Dne 16. listopadu 1938 bylo vydáno Opatření Stálého výboru č. 244/1938 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních bytové péče, omezovalo spojování a připojování bytů tak, aby ubývalo míst k bydlení, a zavádělo pravomoc stavebním úřadům tyto změny regulovat. Dále zavádělo tzv. nucený pronájem volných bytů. Vlastníci domů byli povinni pronajímat neobydlené místnosti a byty. Další změnou, kterou toto opatření přineslo, byl zákaz předražování nájemného. Toto opatření pro svoji vymahatelnost obsahovalo sankce ve formě pokut a trestů vězení.

Dne 25. listopadu 1938 bylo vydáno vládní nařízení č. 304/1938 Sb. z. a n., o přechodném umístění zemědělců z území obsazených cizí mocí, které zavádělo možnost, aby okresní úřady vydaly příkaz o povinném umístění uprchlých zemědělců k zemědělcům ve vnitrozemí. Ti měli povinnost jim opatřit ubytování, stravu a v rámci možností i práci, a to i jejich rodinám a živému i neživému příslušenství. Za to jim náležela náhrada ve formě práce, kterou ubytovateli ubytovaný zemědělec poskytoval a z užitku jeho zařízení. V některých případech byla náhrada poskytována z veřejných prostředků.⁸⁵ Konstrukce tohoto řešení se ukazuje jako dobrá, ač též zasahuje do práv a zavádí nové povinnosti. Však s ohledem na stav věcí byla zcela přiměřená. Při aplikaci tohoto nařízení se více než jinde ukázala velká solidarita zemědělců ve vnitrozemí. Za velmi krátkou dobu se podařilo umístit velký počet uprchlíků.⁸⁶

Další pomocí, kterou stát uprchlíkům poskytoval, byla realizace velkých státních projektů výstavby komunikací a staveb ve veřejném zájmu. Tyto projekty měly též přispět k vytvoření dalších pracovních míst, které by pomohly překonat problém nezaměstnanosti. „Stát náš v nových poměrech musí vyvinouti velikou

---

⁸⁴ § 10 vládního nařízení č. 223/1938 Sb. z. a n.: „... příslušníkům osob zařazených do pracovních útvarů přísluší nárok na vyživovací příspěvek podle zásad platných pro příslušníky rodin a osob povolanych k cvičení ve zbrani (služebnímu).“

⁸⁵ Blíže viz § 4 uvedeného nařízení: „Za náklady vzniklé plněním povinností...přísluší ubytovateli přiměřená náhrada.“

⁸⁶ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 203-204.

činnost budovatelskou, aby zacelil alespoň částečně rány způsobené jeho hospodářskému životu. V první řadě jde o budování nových komunikací. Některé z nich jsou i v zájmu sousedního státu.⁸⁷ V souvislosti s tím bylo vydáno dne 16. listopadu 1938 Opatření Stálého výboru č. 290/1938 Sb. z. a n., o vyvlastnění a o některých jiných opatřeních k účelům hospodářského přebudování státu nebo dočasného hospodářského zajištění nezaměstnaných osob. Na jeho základě bylo možno vyvlastnit stavby, zařízení a dokonce i práce. Jednalo se o propracovaný předpis, který upravoval jak hmotnou, tak procesní část institutu vyvlastnění, přičemž bylo počítáno i s náhradou.⁸⁸ Důvodová zpráva k tomuto říká: „Pro urychlení provedení staveb a prací, které budou prováděny k účelům hospodářského přebudování státu a k dočasnému hospodářskému zajištění nezaměstnaných osob je nutno kromě potřebných technických podkladů a finančních prostředků opatřiti též nezbytné právní podklady, poněvadž dosavadní předpisy mají na zřeteli jen dobu normálního, klidného vývoje.“⁸⁹ Z této zmínky a i mnohých dalších je patrné, že některé nové legislativní předpisy měly uprchlíkům pomáhat.

Jednou takovouto stavbou byla exteritoriální průběžná silnice z Vratislavi do Vídně. Dne 29. listopadu 1938 bylo vydáno vládní nařízení č. 309/1938 Sb. z. a n., o některých opatřeních souvisejících se zřízením průběžné automobilové silnice Vratislav-Brno-Vídeň, které tuto stavbu legislativně zajišťovalo. Pro snazší cestu, jak vytvořit další projekty, bylo vydáno dne 23. prosince 1938 vládní nařízení č. 372/1938 Sb. z. a n., o stavbě dálnic, o zřízení generálního ředitelství stavby dálnic a jeho organizaci. „Dálnice podle tohoto nařízení jsou veřejné silnice budované státem, které jsou určeny výlučně pro dopravu motorovými vozidly. K dálnicím náležejí jako jejich součástí všechna k jejich účelům provedená nařízení a díla, kterých je třeba k úplnosti, ochraně a k zabezpečení tělesa dálnic, k ochraně, usnadnění, zajištění a k úpravě dopravy na nich...“ (§ 1).

---

⁸⁷ HOFFMANN, Josef, ed. *Nové zákony a nařízení protektorátu Čechy a Morava (a býv. Česko-Slovenské republiky)*. Praha: V. Linhart, 1939. s. 95.

⁸⁸ Blíže viz KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. 444 s.

⁸⁹ HOFFMANN, Josef, ed. *Nové zákony a nařízení protektorátu Čechy a Morava (a býv. Česko-Slovenské republiky)*. Praha: V. Linhart, 1939. s. 98.

Do podobné situace jako uprchlíci se dostali i státní zaměstnanci, zaměstnanci státních podniků, učitelé, další. Tito lidé nemohou spadat do kategorie uprchlíci, jelikož jejich postavení formálně vyřešil stát tím, že je všechny přeložil ze zabraných území do vnitrozemí. Reálně však měli stejné problémy jako uprchlíci, zvláště pak nezaměstnanost. Tento stav stát řešil vytvářením nových pracovních míst a restrukturalizací ve veřejné správě. Dne 11. října 1938 bylo ministerskou radou přijato usnesení, které zabraňovalo přijímání dalších státních zaměstnanců. Jeho smyslem bylo zajistit co možná nejvíce volných míst pro zaměstnance přeložené ze zabraných území.

Legislativní činnost republiky, která snažila stabilizovat hospodářství a co nejvíce nastavit podmínky tak, aby se uprchlíci mohli opět vrátit do normálního života, byla stále pomocí nepřímou. V nastalé situaci však bylo třeba jednat přímo a alokovat pomoc ke konkrétním jednotlivcům. Tento záměr byl realizován vydáním vládního nařízení č. 292 ze dne 11. listopadu 1938, které zřizovalo Ústav pro péči o uprchlíky.

Ovšem ani přes obrovské úsilí a investice dokázala Druhá republika zajistit normální život jen části uprchlým lidem. „Celá naše rodina v malé pohraniční obci Světec u Bíliny, okres Teplice. Tam jsem se také narodil. Otec zde pracoval jako dělník na dolu Ruday II. Působil jako funkcionář Sokola, některé období byl i v zastupitelských orgánech obce. Pohraničí jsme opustili s matkou na podzim roku 1938 bez nároku na majetek, který nám byl zabaven. Otec byl v té době jako voják mobilizován. Odstěhovali jsme se do Kladna, kde měli naši své příbuzné. Byli jsme živí z jejich laskavosti a z podpor celostátních sbírek. Oba rodiče prakticky začínaly celý život znovu, neboť o všechno v minulém bydlišti přišli.“⁹⁰

7.1 Škoda a její náhrada

Již koncem roku 1938, kdy byla uprchlická vlna nejsilnější, vyvstala na některých úředních místech myšlenka zabývat se škodou, která uprchlíkům postoupením území na základě Mnichovské dohody vznikla. Národní banka a

---

⁹⁰ Svědectví pamětníka Jindřicha Jandy. In: ZELENÝ, Karel. *Vyhnání Čechů z pohraničí 1938: Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Ústav mezinárodních vztahů: Kruh občanů České republiky vyhnáných v r. 1938 z pohraničí, 1996. s. 90

zemský úřad zavedly jakýsi soupis těchto škod pro lepší orientaci v tomto problému. Z tohoto období jsou záznamy neúplné a jejich zhodnocením bylo zjištěno pouze to, že škody dosahují značné výše.

Až v roce 1940 byl zaveden soupis všech nároků, které ze způsobených škod vyšly, přičemž tento soupis byl řádný a zákonem podložený.⁹¹ Byl totiž zaveden vládním nařízením č. 93/1940 Sb. z. a n. Na základě § 1 tohoto nařízení byly zjišťovány a vyšetřovány škody, které vznikly v souvislosti s politickými událostmi na podzim 1938 a v důsledku příprav státoprávních změn na podzim 1938.⁹²

Dále toto nařízení sice zavádělo takový způsob soupisu, na jehož základě bylo možné škodu nahrazovat, ale o postupu náhrady nebo náhradě samotné mlčelo. Samotnou realizací soupisu vyšetřováním a předkládáním důkazů o škodách byly pověřeny okresní úřady na principu místní příslušnosti dle bydliště poškozeného. Poškozený musel škodu přihlásit na standardizovaných formulářích, které byly pro tyto účely vydávány. Formuláře se lišily dle barvy, například škody, které vznikly na území, která připadla Německu, se přihlašovaly na bílém formuláři. Pro podání přihlášek byla stanovena lhůta do 9. května 1940, přičemž na škody, které do tohoto data přihlášeny nebyly, se hledělo jako na škody, které nikdy nevznikly.⁹³

O stanovení hodnoty škody rozhodovaly orgány pro tento účel speciálně zřízené, a to smíšené komise při zemských úřadech v Praze a v Brně. (§ 5) V těchto komisích zasedali vždy tři osoby, kdy předseda byl zástupcem zemského úřadu, ostatní pak zástupce zemského finančního ředitelství a odborník určený

---

⁹¹ Konkrétní a celková čísla nám poskytuje přehled o odškodňovacím řízení v Čechách do 31. 12. 1943 a na Moravě 1943, který obsahuje součet všech škod, přičemž poskytuje další data, jako například počet přihlášek, výši požadovaného odškodného, ocenění smíšených komisí a to je vždy rozděleno dle států, kterým připadlo území, na kterém škoda vznikla a dále pak souhrnně. In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 178-181

⁹² Blíže viz. Vládní nařízení 93/1940 Sb. z. a n. ze dne 26. října 1939 o přihlašování a zjišťování škod vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi § 1.

⁹³ Tato lhůta se ukázala jako příliš přísnou a bránila skutečnému smyslu onoho nařízení, protože řada škod se ještě neprojevila nebo nebyla známa nebo ještě nenastala. Tuto skutečnost si Ústav dobře uvědomoval, proto vypracoval návrh vládního nařízení o dodatečném přihlašování a zjišťování škod vzniklých v souvislosti s některými politickými událostmi a o řízení odškodňovacím. Však i přes jeho naléhavost a potřebnost nebylo schváleno.

vždy pro konkrétní druh škody. Po dobu svého působení komise posoudily 23.795 případů.⁹⁴

Pravidla oceňování škod movitých a nemovitých věcí, které byly zničeny, poškozeny, odcizeny nebo zabráný, byla stanovena podle principu obecné ceny věci a to v době, kdy ke škodě došlo. U nemovitostí se vycházelo z prodejní nebo výnosové hodnoty, anebo i jinak, ale vždy tak, aby se ocenění co nejlíže rovnalo újmě, která byla způsobena. Bylo také možné použít analogii s vládním nařízením č. 100/1933 Sb. z. a n. odhadního řádu.

Nezůstalo však pouze u škod majetkových. Škody způsobené na těle, zdraví a životě byly oceňovány dle § 1325 a následujících Obecného zákoníku občanského.⁹⁵

Jiné škody, jako například náklady na stěhování, předčasné zrušení pracovního poměru, omezení osobní svobody⁹⁶, byly oceňovány podobným způsobem.

Konkrétní podoby skutečné náhrady škody bylo dosaženo až 30. dubna 1941, kdy se protektorátní vláda usnesla o směrnících, na jejichž základě byly poskytovány zálohy na náhradu škody, o kterých pojednávalo vládní nařízení č. 93/1941 Sb. z. a n. Maximální výše zálohy byla stanovena na 20.000 K a v roce 1944 byla tato částka zvýšena na 60.000 K. Pro potřeby vyplácení záloh byly poškození rozděleni na: poškozené veřejné zaměstnance a ostatní poškozené. O zálohách pro veřejné zaměstnance rozhodovala čtyřčlenná komise složená ze zástupců ministerstva vnitra, ministerstva financí a ministerstva spravedlnosti, a také zástupce Ústavu pro péči o uprchlíky. O zálohách pro ostatní poškozené rozhodovala též čtyřčlenná komise v obdobném složení. Komise do 31. prosince

---

⁹⁴ Úřední zpráva, sestavil vrchní komisař Ing. Zdeněk Burian v březnu 1944. In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 182-183

⁹⁵ § 1325 Zákona 946/1811 ř. z. Obecní zákoník občanský. „Kdo poškodí někoho na těle, zapraví léčebné náklady poškozeného; nahradí mu ušlý nebo, stane-li se poškozený neschopen výdělku, také budoucně ucházející výdělek; a zaplatí mu na žádost kromě toho bolestné, přiměřené vyšetřeným okolnostem.“

⁹⁶ § 1329 Zákona 946/1811 ř. z. Obecní zákoník občanský. „Kdo někoho připraví o svobodu násilným únosem, soukromým zjetím nezúmyslně protiprávním vězením, je povinen poškozenému zjednatí dřívější svobodu a dáti mu úplné zadostiučinění. Nemůže-li mu již jednatí svobodu, musí dáti náhradu pozůstalým jako při usmrcení.“

1943 projednaly 22.096 případů a poskytla zálohy v celkové výši 91.103.738,50 K.

Je zarážející, že v období tak silného politického, kulturního útlaku bylo možné proces náhrady škody vůbec uskutečňovat, a to i přes silnou propagandu a snahu Říše potlačit jakoukoliv známku odporu proti ní.

8 Vznik Protektorátu Čechy a Morava a uprchlictví

Výnosem Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, který byl výsledkem nočních jednání ze 14. na 15. března 1939 v Berlíně mezi E. Háchou a A. Hitlerem byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Tímto jednostranným právním aktem bylo formálně potvrzeno, že Vůdce přebírá veškerou moc nad zbytkem území, které z Československa zbylo. Vydání tohoto dokumentu bylo porušením všech do té doby existujících svobod českého národa. Protektorát neměl na poli mezinárodního práva žádnou způsobilost k jednání, i přesto, že byla zřízena funkce vyslance protektorátní vlády v Berlíně u Říšské rady. Tato formální dohoda byla vytvořena, aby skryla faktickou agresi před zraky mezinárodní veřejnosti.⁹⁷

„Den 15. březen 1939 se stal rozhodujícím mezníkem v životě českého národa. Byl vojenským, politickým i mravním epilogem Mnichova a zároveň novým svědectvím hluboké krize, do níž se koncem třicátých let Evropa dostala.“⁹⁸

Dne 16. března 1939 byl vydán stručný výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava, který obsahoval 13 článků. Výnos v článku 3 přiznává Protektorátu autonomii, ale blíže už ji nijak nespecifikuje. Neobsahuje dále ani žádné ustanovení o organizaci samosprávy. Pro obyvatelstvo Protektorátu je klíčový článek 2, který mu přiznává protektorátní státní příslušnost a dále pak určuje, že všichni příslušníci německého národa, kteří jsou obyvateli Protektorátu, se stávají státními příslušníky Německa. Na základě článku 12 všechny právní normy, které odporují smyslu převzetí ochrany Německou říší nad Protektorátem, se staly neplatnými.⁹⁹

Otázka uprchlictví se v tomto čase opět dostává do jiné pozice. Nelze ji přirovnávat k období listopadu 1938, ale ani k období předcházejícím. Lidé, kteří odcházeli z odtrženého pohraničí do Protektorátu Čechy a Morava, sice formálně

---

⁹⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. s. 343-344

⁹⁸ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. s. 343

⁹⁹ Výnos č. 75/1939 Sb. z. a n.

přecházeli jakousi státní hranici, ale celé území bylo pod nadvládou Německa. Dalo by se říci, že už v tomto ohledu není kam utíkat, avšak nelehká situace, která pro Čechy na území, které bylo Mnichovskou dohodou odstoupeno, stále trvá, i když v menší intenzitě. V návaznosti na to klesá i počet uprchlíků a během průběhu roku 1939 se úplně zastavil.¹⁰⁰ Počty uprchlíků se ještě významněji zvýšily v dubnu až v červnu 1939, což zapříčinila migrace obyvatel ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, která souvisela s politickým vývojem na těchto územích. Toto navýšení počtu uprchlíků bylo co do počtu nebezvýznamné, ale ve srovnání s předchozí uprchlickou vlnou několikanásobně menší. Vzhledem k tomu, že orgány například Ústav péče o uprchlíky fungovaly dále, byla situace mnohem méně vyhrocena.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945. s. 18, 109

¹⁰¹ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945. s. 105

9 Ti, kteří zůstali

Odstoupení části československého území mělo pro české obyvatelstvo, které na těchto územích setrvalo, zničující důsledky. Stavělo ho totiž do situace národnostní menšiny vůči obyvatelstvu německému, tedy do úplně odlišné pozice, než tomu bylo doposud. Důsledkem odstoupení byla ztráta práv národnostních a politických, která lidé měli v ČSR, a z hlediska sociálního je vytěsnil na okraj společnosti. Bylo jasné, že na postavení Čechů jako menšiny nebude nahlíženo stejně spravedlivě a v rámci pravidel mezinárodního práva a lidsko-právní teorie tak, jako dříve bylo nahlíženo Československem na menšinu německou.¹⁰²

V rámci pomnichovských jednání v listopadu 1938 sice měla být uzavřena dohoda mezi zbytkem Československa a německou říší, ale toto se nikdy neuskutečnilo. Bylo realizováno pouze prohlášení o vzájemné ochraně menšin dne 20. listopadu 1938, na jehož základě měl vzniknout mezivládní výbor, který by se touto otázkou zabýval. Zůstalo však pouze u prohlášení a výbor nikdy nezasedal.¹⁰³ Byl to zase jednou pouze prázdný politický výrok, který měl pouze Německu zachovat tvář na mezinárodním poli a realitu uzpůsobit přáním Vůdce. Degradace české společnosti byla realizována rušením všech ryze českých organizací, institucí, spolků a podnikatelských aktiv. Konečné číslo takto zrušených subjektů českého života se zastavilo někde na 80.000. Dalším významným omezením Čechů pak byl zákaz použití českého jazyka na veřejných místech, například úřadech, knihovnách, muzeích atd. a dokonce i v dopravních prostředcích. Povolena byla pouze němčina, která nahradila češtinu i na nápisech v obchodech, označeních obcí a měst a také třeba jídelníčků v restauracích. Též počet české literatury ve veřejném životě byl zmenšován vyřazováním z knihoven, některé knihovny byly i uzavřeny. V některých radikálnějších případech bylo použito i nejbarbaršnějších praktik ničení kultury obyvatelstva a to

---

¹⁰² KURAL, V., RADVANSKÝ, Z. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. s. 173 – 175.

¹⁰³ BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986. s. 66

pálení knih na náměstích. Samozřejmostí bylo zrušení vydávání českých novin a kompletní vytěsnění českého jazyka z úředního aparátu.¹⁰⁴

S každým dalším zásahem do práv Čechů pokračovaly odchody českého obyvatelstva do vnitrozemí. I přesto však značná část českého obyvatelstva zůstala a byla nucena podrobovat se větší a větší germanizaci a útlaku.

---

¹⁰⁴ KURAL, V., RADVANOVSKÝ, Z. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. s. 173 – 175.

10 Statistiky

10.1 Důvody přestěhování

Zajímavým zjištěním je, že pro účely evidence Ústavu pro péči o uprchlíky uváděli uprchlíci jako důvod migrace mimo násilí a existenční ohrožení také např. citové důvody, „přestěhoval jsem se z lásky k vlasti“, či touhu po životě mezi občany české národnosti.¹⁰⁵ Z těch méně optimistických důvodů lze zmínit například tyto: „Vypovězen polskou vojenskou správou. ... Byl jsem ohrožen na životě a byla mně vytlučena všechna okna mého bytu. ... Provozování živností bylo Čechům a Slovákům zakázáno. ... Měl jsem hostinec, v němž bydlila československá posádka. Když vojáci odcházeli, šli jsme s nimi.“¹⁰⁶ Vezmeme-li v úvahu všechny důvody, které uprchlíci uváděli, pro statistické potřeby je můžeme rozdělit do kategorií skutečné potíže, obavy před potížemi a ostatní. Důvody spadající do kategorie skutečné potíže uvedlo asi 30 % všech uprchlíků, přičemž hospodářské nebo politické potíže uvedlo asi 30 % z této skupiny. Důvody spadající do kategorie obavy před potížemi uvedlo skoro 40 % uprchlíků. Z nich pak téměř 30 % uvedlo hospodářské a politické potíže. Z důvodů spadajících do kategorie ostatních byly nejvíce vyskytující se právě výše uvedené důvody touha žít mezi občany české národnosti, důvody ideové a touha žít na území ČSR, což uvedlo téměř 20 % z celkového počtu uprchlíků.¹⁰⁷

10.2 Finanční náklady

Celkové finanční náklady, které si péče o uprchlíky vyžádala, byly na svoji dobu obrovské. Z dostupných dat, které shromáždil Ústav pro péči o uprchlíky od svého vzniku až do roku 1943, plyne, že on sám hospodařil s částkou

---

¹⁰⁵ FRANKL, Michal. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné na WWW: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/druha_republika_uprchlici

¹⁰⁶ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 13

¹⁰⁷ Důvody opuštění zabraného území. In: ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945, s. 103

441.541.225,40 K. Je zde nutné podotknout, že tato částka v žádném případě nebyla dostačující na to, aby pokryla veškeré potřeby a škody uprchlíků.

Z půjčky, kterou si Československá republika opatřila od Anglie, připadlo ústavu 159.542.956,55 K. Z těchto prostředků bylo pro potřeby vystěhovalců vydáno 19.829.526,50 K. Dále stát z vlastních prostředků hradil úvěr větším zemědělcům v celkovém objemu 35.143.870,70 K a částku 37.218.253,70 K na zálohy na škody. Další náklady ve výši 5.227.492,70 K bylo vyplaceno na fungování přesídlovacích komisí v Budapešti a Bratislavě. Díky velké solidaritě a ochotě pomáhat se podařilo v soukromých sbírkách a darech z tuzemska shromáždit 29.038.662,35 K a 20.037.994 K z ciziny. Další prostředky byly získány z poplatků a srážek vystěhovalců a to v celkové výši 43.546.442,95 K.

Sečteme-li zanechaný majetek, utrpěné škody, náklady na péči o uprchlíky, nerentabilní sociální péči a péči rentabilní po odečtení příjmů z ní, dostaneme se na částku 3 miliardy a 140 milionů K.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945. s. 78-79

Závěr

Hodnotit dnes právní postavení uprchlictví v legislativě ČSR vyžaduje ohlédnutí do krizových let 1938-1939 při plné empatii vůči záměrům normotvůrce a dopadům na konkrétní lidské osudy. Étos demokratického zápasu československé demokracie proti totalitnímu Německu ustupuje sebezáchovné exekutivě Druhé republiky. Tak, jak se z problému mezinárodního stává problém vnitrostátní, dochází k proměnám legislativního řešení otázky uprchlictví.

Samotný pojem uprchlictví, ač v československém právu nepoužívaný, byl v prostředí Československa dobře znám, neboť se stalo útočištěm mnoha uprchlíků ve všech kapitolách své historie.

První republika byla zastánkyní otevřeného postoje vůči uprchlíkům. Jelikož bylo Československo stabilním demokratickým státem, který se hlásí k tradici demokracie, lidských práv a k tradicím, na kterých bylo založeno, nemohlo tomu býti ani jinak. Nedá se ovšem říci, že tento názor nacházel všeobecný souhlas celé společnosti.

Druhá republika byla zastižena nepřipravena na vlnu uprchlictví, která neměla svojí silou a charakterem v dějinách Československa obdoby. Vyrovnala se s ní však s ohledem na své možnosti obstojně a se ctí, a to nejen s pohledu politického, ale i pragmatického. Změna politických poměrů po vytvoření Protektorátu byla sice utěšujícím faktorem pro problematiku uprchlictví, ale zároveň zapříčinila smutný fakt, že není kam před Říší utéct.

O komplikovanosti otázky uprchlictví svědčí již to, že zatímco před událostmi roku 1938 je uprchlictví pouze otázkou mezinárodní, po nich se z ní stává otázka vnitrostátní, která je posléze eskaluje odstoupením části území Československa a dostává nový ráz. Každý tento nový rozměr s sebou přináší nové problémy a nová řešení, které mají odraz v právním prostředí daného období.

Řešení otázky uprchlictví v Československu se nijak nevymykalo právnímu řešení této otázky na mezinárodním poli v čase vzestupu hitlerovského Německa. Odlišnosti a specifika řešení situace po mnichovském diktátu pak přicházejí na vrub zhroucení masarykovského Československa.

Za hlavní přínos této práce považuji vyzdvižení proměny otázky mezinárodní na otázku vnitrostátní a popsání souvisejících proměn právního postavení uprchlictví v ČSR do roku 1939.

Úřední hledisko nikdy nezohlední individuální lidské tragédie provázející uprchlictví v jakékoli době. Slouží ke cti první Československé republiky, že se i v době sílící fašizace společnosti pod tlakem nacistického Německa, v rámci možností dynamické doby do právního řešení otázky uprchlictví promítá její demokratický a humanitní étos.

Resumé

The legal options of refugees question in Czechoslovakia before 15th Marz 1939 is forgotten phenomenon in Czechoslovakia and in Czech history. The complexity of this issue has to testify that before the events of 1938 is only a matter of international refugees, after which it becomes a national issue, which is then escalates the resignation of the former Czechoslovakia and receives a new character of the state. Each of these new dimension brings with it new problems and new solutions, which are reflected in the legal environment of these period.

First Czechoslovakian Republic held an open attitude towards refugees, but unified view across the company on this issue certainly has no any rule. Contemporary legal order have responded with a brief total control, which narrowly sufficed the needs of the situation then.

In 1938, however, the political changes and then with the Munich agreement of all changes. Set a larger refugee wave, which is to the law of the Republic and react quickly. Legislative changes along with the creation of a new institution, the "Institute for the Care of Refugees" tremendous effort addressing the worst problems, and at least partially stabilize the situation and ensure the basic needs of refugees.

With the establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia, the issue of refugees becomes less acute. The numbers of refugees are significantly reduced, since there is nowhere to run.

The main contribution of this work consists in hoisting transformation of international issues on the national question and describe the related changes of the legal status of refugees in Czechoslovakia in 1939.

Prameny a literatura

Prameny

Asylum case Colombia v. Peru, rozsudek MSD z 20. listopadu 1950. [online]. [cit. 2014-01-12]. Dostupné na WWW: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f8&case=13&p3=0>.

BURIAN, Zdeněk. *Úřední zpráva*. In: ŠÍMA, Jaroslav. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha: Societas, 1945, 182-183 s.

ČEPKOVÁ, Eliška. *Rozhovor*. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 17. 1. 2006. Archiv autora. In: NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. 56 s.

FUNK, Lukáš, HABLOVIČ, Jakub; NENUTIL, Jiří; VÁŇA, Martin. *Nacistický zábor po Mnichovu 1938*. Mapa. Měřítko neuvedeno. 1. vyd. Plzeň: Fakulta právnická ZČU, 2012.

M. A. *Rozhovor*. Vedl Jiří Nenutil, Tachov 15. 3. 2010 Archiv autora. In: NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. 55 s.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 6. schůze. 26. června 1935 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/006schuz/s006008.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 69. schůze. 2. prosince 1936 [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/069schuz/s069018.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 151. schůze. 17. listopadu 1938 [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 167. schůze. 4. února 1932 [online]. [cit.

2014-03-05]. Dostupné na WWW:
<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/167schuz/s167006.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna NS RČS 1929-1935. Poslanecká sněmovna. Stejnoprotokol. 363. schůze. 14. března 1935 [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné na WWW:
<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/363schuz/s363004.htm>.

ŠÍMA, Jaroslav. *Důvody opuštění zabraného území*. In: ŠÍMA, Jaroslav. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha: Societas, 1945, 103 s.

ŠÍMA, Jaroslav. *Počet přestěhovalců (čsl. i ciz. státní příslušnosti) podle území, z nichž přesídlili*. In: ŠÍMA, Jaroslav. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha: Societas, 1945, 107 s.

ŠÍMA, Jaroslav. *Skutečné početní stavy přestěhovalců (čsl. státních příslušníků)*. In: ŠÍMA, Jaroslav. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Praha: Societas, 1945, 105 s.

VEŠTA, Adolf. *Kronika města Stříbra*. Státní okresní archiv Tachov, knihovna, 1975.

Právní prameny

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s. obecný zákoník občanský.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. Národního shromáždění, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 39/1928 Sb. z. a n. o ochraně domácího trhu práce.

Zákon č. 55/1928 Sb. z. a n. o cestovních pasech.

Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků ze dne 28. října 1933.

Zákon č. 51/1935 Sb. z. a n. o hlášení pobytu.

Zákon č. 52/1935 Sb. z. a n. o pobytu cizinců.

Vládní nařízení č. 143/1935 Sb. z. a n. jímž se provádí zákon ze dne 28. března 1935, č. 52 Sb. z. a n., o pobytu cizinců.

Vládní nařízení č. 83/1938 Sb. z. a n., o úpravě zaměstnávání osob z území obsazených cizí mocí.

Vládní nařízení č. 219/1938 Sb. z. a n., o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání.

Vládní nařízení č. 223/1938 Sb. z. a n. o pracovních útvarech.

Opatření Stálého výboru č. 244/1938 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních bytové péče.

Opatření Stálého výboru č. 284/1938 Sb. z. a n. o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie. Opatření Stálého výboru č. 290/1938 Sb. z. a n., o vyvlastnění a o některých jiných opatřeních k účelům hospodářského přebudování státu nebo dočasného hospodářského zajištění nezaměstnaných osob.

Vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n. o zřízení Ústavu pro péči o uprchlíky.

Vládní nařízení č. 304/1938 Sb. z. a n., o přechodném umístění zemědělců z území obsazených cizí mocí.

Vládní nařízení č. 309/1938 Sb. z. a n., o některých opatřeních souvisejících se zřízením průběžné automobilové silnice Vratislav-Brno-Vídeň.

Vládní nařízení č. 372/1938 Sb. z. a n., o stavbě dálnic, o zřízení generálního ředitelství stavby dálnic a jeho organizaci.

Výnos Vůdce č. 75/1939 Sb. z. a n. o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Vládní nařízení č. 93/1940 Sb. z. a n. o přihlašování a zjišťování vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi.

Vládní nařízení č. 93/1940 Sb. z. a n. o přihlašování a zjišťování vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi.

Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951.

Literatura

BALÍK, Stanislav a kol. *Dějiny advokacie: v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora, 2009, 271 s.

BARTOŠ, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1986. 158 s.

BENDA, Jan. Okupace pohraničí a nucená imigrace v letech 1938-1939. *Český časopis historický*. 2012, roč. 110, č. 2., 329-347. s.

BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. 244 s.

- BENEŠ, Jaroslav. *Stráž obrany státu 1936-1939*. 1. Vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2007. 386 s.
- ČAPKOVÁ, Kateřina; FRANKL Michal. *Nejisté útočiště*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2008. 424 s.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999. 470 s.
- ČEPELKA, Čestmír et al. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta v nakl. IFEC, 2006. 239 s.
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 315 s.
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a 1938-1945*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2006. 624 s.
- HABLOVIČ, Jakub. *Legislativa na téma uprchlictví ve Druhé republice*. In: TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. Eds. *Češi a Němci v meziválečném Československu*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. 84-91 s.
- HABLOVIČ, Jakub. *Uprchlictví mezi Mnichovem a březnem 1939*. In: TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. Eds. *Odkaz německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. 60-66 s.
- HOFFMANN, Josef, ed. *Nové zákony a nařízení protektorátu Čechy a Morava (a býv. Česko-Slovenské republiky)*. Praha: V. Linhart, 1939. 400 s.
- IGGERS, Georg; IGGERSOVÁ, Vilma. *Dva pohledy na dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. 320 s.
- JÍLEK, Dalibor. *Odpověď mezinárodního práva na hromadné uprchlictví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 240 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 580 s.
- KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan; ŠEBEK Jaroslav. *Dlouhé stíny mnichova*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. 390 s.

- KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010. 444 s.
- KURAL, V., RADVANOVSKÝ, Z. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. 547 s.
- MACALISTER-SMITH, Peter. *Encyclopedia of public international law. Volume four, Q - Z, Quirin, ex parte to Zones of peace*. Amsterdam: Elsevier Science, 2000. 1650 s.
- MASAŘÍK, Hubert. *V proměnách Evropy*. 1. vyd. Praha: Paseka 2002. 387 s.
- NENUTIL, Jiří. *Druhá světová válka: Případ Tachovsko*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 2010. 254 s.
- POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s.
- SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi, dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. 464 s.
- STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednání mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2008. 184 s.
- ŠÍMA, Jaroslav. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Praha: Societas, 1945. 287 s.
- TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. *Češi a Němci v meziválečném Československu*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. 288 s.
- TAUCHEN, Vladimír. SCHELLE, Karel. *Odkaz německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*. 1. vyd. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. 244 s.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2000. 256 s.
- VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 688 s.
- ZELENÝ, Karel. *Vyhnání Čechů z pohraničí 1938: Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Ústav mezinárodních vztahů: Kruh občanů České republiky vyhnáných v r. 1938 z pohraničí, 1996. 237 s.

FRANKL, Michal. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné na WWW:

http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/druha_republika_uprchlici.

POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Evianská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie*. Proměny „sladké Francie“. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století, Étude du CEFRES n° 3. [online]. 2004. [cit. 2014-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/etude-3.pdf>.

SHAW, Annette. *The Evian Conference - Hitler's Green Light for Genocide*. [online]. [cit. 2014-01-24]. Dostupné na WWW: <http://christianactionforisrael.org/antiholo/evian/evian.html>.

ŠTURMA, Pavel. Mezinárodně právní úprava postavení uprchlíků. *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva* 1991, roč. 130, č. 4. [online]. [cit. 2014-02-01]. Dostupné na WWW: <http://casopispravnik.juristic.cz/e2/clanek/prstati/494836/index.html>.